

Sociaal en Cultureel Planbureau

Sport en cultuur

Patronen in belangstelling
en beoefening

Sport en cultuur

Patronen in belangstelling en beoefening

Annet Tiessen-Raaphorst
Andries van den Broek

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het SCP verricht deze taken in het bijzonder bij problemen die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het SCP te voeren beleid. Over de hoofdzaken hiervan heeft hij/zij overleg met de minister van Algemene Zaken; van Veiligheid en Justitie; van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; van Financiën; van Infrastructuur en Milieu; van Economische Zaken; en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2016

SCP-publicatie 2016-17

Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Vertaling samenvatting: Julian Ross, Carlisle, Engeland

Omslagontwerp: bureau StijlZorg, Utrecht

Omslagfoto: © Herman Wouters/HH

ISBN 978 90 377 0795 3

NUR 740

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau

Postbus 16164

2500 BD Den Haag

www.scp.nl

info@scp.nl

De auteurs van SCP-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website. Daar kunt u zich ook kosteloos abonneren op elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

Voorwoord	5
Samenvatting	6
1 Sport en cultuur: verschillen en overeenkomsten <i>Annet Tiessen-Raaphorst en Andries van den Broek</i>	9
1.1 Overeenkomsten en verschillen tussen sport en cultuur	9
1.2 De plek van sport en cultuur in het leven van Nederlanders	10
1.3 De Vrijetijdsomnibus	11
Noot	12
2 Sport <i>Annet Tiessen-Raaphorst</i>	13
2.1 Zelf sporten: wie is er actief en wat doet men?	13
2.2 Sportverband: verenigingslidmaatschap en andere verbanden	21
2.3 Tevredenheid over voorzieningen	24
2.4 Bezoek aan sportwedstrijden	24
2.5 Veilig Sport Klimaat	26
2.6 Vrijwilligerswerk in de sport	28
2.7 Volgen van sport via de media	29
Noten	31
3 Cultuur <i>Andries van den Broek</i>	33
3.1 Cultureel mediagebruik	33
3.2 Cultuurbezoek	39
3.3 Cultuurbeoefening	49
3.4 Steun aan cultuur	52
Noten	55
4 Sport en cultuur: gescheiden werelden of dezelfde liefhebbers? <i>Andries van den Broek en Annet Tiessen-Raaphorst</i>	56
4.1 Nemen dezelfde bevolkingsgroepen deel aan sport en cultuur?	56
4.2 Gaan deelname aan sport en aan cultuur hand in hand?	62
4.3 Is een typering op basis van deelname aan sport en cultuur mogelijk?	66
4.4 De relatie tussen deelname aan sport en cultuur in vogelvlucht	70
Noot	71

Summary	72
Literatuur	75
Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau	77

Voorwoord

Sport en cultuur zijn vormen van vrijetijdsbesteding waaraan veel mensen genoeg beleven. Dat doen ze door zelf een tak van sport of een vorm van cultuur te beoefenen, door wedstrijden, uitvoeringen, tentoonstellingen en festivals te bezoeken of door via de media van sport en cultuur te genieten. In deze publicatie concentreert het Sociaal en Cultureel Planbureau zich op deze betekenis van sport en cultuur in het dagelijks leven. Aan de orde komt zowel beoefening als bezoek. Ook wordt gekeken naar het volgen van sport en cultuur via de media en het ondersteunen van sport en cultuur via vrijwilligerswerk. De gegevens zijn afkomstig uit de Vrijetijdsomnibus, een bevolkingsenquête waarin Nederlanders vragen hebben beantwoord over deze vormen van betrokkenheid bij sport en cultuur, met als doel de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (vws) en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ocw) daarover te kunnen informeren.

De eerste meting van dit grootschalige bevolkingsonderzoek is gedaan in de winter van 2012/2013, de tweede meting heeft in de winter van 2014/2015 plaatsgevonden. Dit biedt de mogelijkheid tot een bescheiden vergelijking door de tijd. De combinatie van beide onderwerpen in één vragenlijst maakt directe vergelijkingen mogelijk van de mate van betrokkenheid van de bevolking bij sport en cultuur en van de verdeling van die betrokkenheid over de bevolking. Ook kan worden bekeken in hoeverre sport en cultuur gescheiden werelden zijn, of juist bij dezelfde mensen in de belangstelling staan. We bezien wie aan beide werelden meedoet, wie een keuze maakt en wie aan geen van beide terreinen deelneemt. Deze vergelijking van sport en cultuur draagt ook bij aan ons inzicht in de effectiviteit van het beleid op deze twee terreinen.

Prof. dr. Kim Putters
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

Samenvatting

Veel mensen beleven in hun vrije tijd plezier aan sport en cultuur. Dat kan zijn door zelf actief een tak van sport of een vorm van cultuur te beoefenen, door wedstrijden, uitvoeringen, tentoonstellingen en festivals te bezoeken of via de media te volgen. Binnen het brede veld van de vrijetijdsbesteding staat zowel sport als cultuur expliciet in de beleidsaandacht van de overheden, vooral bij rijk en gemeenten. Die beleidsaandacht berust goeddeels op gelijksoortige argumenten: stimuleren dat mensen activiteiten ondernemen, dat daar voorzieningen voor zijn en dat die activiteiten en voorzieningen voor iedereen toegankelijk zijn. Wie doen er mee aan welke activiteiten? En zijn de participanten van sport dezelfde als van cultuur, of zijn het gescheiden werelden?

De betrokkenheid van de bevolking bij cultuur en sport is vastgesteld met behulp van de Vrijetijdsomnibus (vto), een enquête die het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) uitvoert. Omdat het vto op dit moment twee metingen kent (in 2012 en 2014), is het niet mogelijk uitspraken te doen over langlopende trends. Wel bieden de gegevens een actueel beeld van de betrokkenheid bij uiteenlopende sportieve en culturele activiteiten.

Sport

Zeven op de tien Nederlanders van 6 jaar en ouder zijn minstens twaalf keer per jaar sportief actief en gelden daarmee volgens de norm van het Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO) als 'sporter'. Gemiddeld beoefent men 2,6 takken van sport. Een derde van de mensen houdt het bij één sport, eveneens een derde doet in de loop van een jaar vier of meer verschillende sporten. Waar en met wie men een sport beoefent, is divers: bijna de helft sport individueel of ongeorganiseerd, een derde heeft zelf een groepje georganiseerd of is lid van een sportvereniging, en een vijfde sport bij een commerciële aanbieder (vaak een fitnesscentrum). Sporten via bedrijfssport of een zorginstelling blijft daar ver bij achter (1% tot 2% van de bevolking).

De sport in Nederland bloeit door het vele werk dat vrijwilligers verzetten. Een achtste van de bevolking geeft aan iedere maand of vaker actief te zijn als vrijwilliger, meestal als trainer of als lid van een commissie. Vaak is men zelf als lid verbonden (geweest) aan de club of is men ouder van een daar sportend kind.

Sport kun je naast beoefenen ook bezoeken. Een vijfde van de bevolking staat iedere maand of vaker langs de kant om anderen aan te moedigen. Vaak is dit voetbal (zowel amateur als betaald), gevolgd door hockey, tennis en volleybal. Mensen die zelf sporten, zijn vaker bezoeker. Dat geldt sterker voor leden van een sportvereniging dan voor de andere organisatievormen. Dit kijken stimuleert zeer beperkt om zelf (meer) aan sport te gaan doen: 8% geeft aan zelf actief te zijn geworden als gevolg van het bezoek.

Thuis of onderweg volgt ruim de helft van de bevolking wekelijks of vaker de sport via tv, krant, radio of internet. Sociale media spelen vooral bij jongeren een rol bij het volgen van sport. Kijken naar prestaties van anderen doet men het meest, gevolgd door gebruik om

afspraken met sportmaatjes te maken en om na te praten over de eigen sportprestaties. Een kwart gebruikt sociale media voor de eigen sporttraining. Hoewel sport beoefenen of bezoeken vaak een leuke activiteit is, gaat dit niet altijd op. Vier op de tien sporters of bezoekers zegt wangedrag te hebben gezien of ervaren. Het vaakst gaat het daarbij om verbaal geweld, gevolgd door lichamelijk geweld en discriminatie. Mannen, 12-19-jarigen en verenigingssporters geven vaker aan dan anderen wangedrag te hebben gezien of ervaren. Uit deze gegevens kan niet worden afgeleid of interventies op het gebied van Veilig Sport Klimaat resultaat opleveren of niet. Wel geven zes van de tien getuigen van wangedrag aan dat naar aanleiding daarvan actie is ondernomen. Tegelijkertijd geeft een kwart aan dat er niets is ondernomen om het gedrag tegen te gaan. Driekwart van de bevolking zegt zich toch meestal veilig te voelen op en rond sportwedstrijden.

Cultuur

Cultuur kent vele verschijningsvormen; betrokkenheid bij cultuur eveneens. Er is daardoor vrijwel niemand die in de loop van een jaar niet op enigerlei wijze met cultuur in aanraking komt. Naast betrekkelijk exclusieve activiteiten zoals een bezoek aan opera of moderne dans brengt ook het bekijken van een tv-programma over het levenslied of het beluisteren van hardrock of *urban music* op een mobieltje iemand met cultuur in aanraking. Participatie in engere zin beperkt zich tot (fysiek) bezoek respectievelijk tot beoefening. Een andere vorm van participatie is cultuur met geld (donaties) of tijd (vrijwilligerswerk) ondersteunen. Bijna negen op de tien mensen is in de loop van 2014 (minstens één keer) via de media met cultuur in contact geweest. Dit geldt meer voor populaire voorstellingen (77%) dan voor gecanoniseerde voorstellingen (54%), beeldende kunst (42%) en erfgoed (49%). Van de media bereikt cultuur via radio en tv het grootste aantal mensen (78%). Ook de gedrukte media (64%) zijn het internet (56%) en sociale media (44%) nog de baas, al lijkt het hier de vraag hoelang nog.

Iets meer dan negen op de tien mensen heeft in 2014 (minstens één keer) een culturele instelling, voorstelling, uitvoering of tentoonstelling bezocht. Opnieuw kennen populaire voorstellingen het grootste bereik (82%), gevolgd door erfgoed (66%) en beeldende kunst (59%). Bibliotheken (39%) en gecanoniseerde voorstellingen (38%) sluiten de rij. Voor de goede orde: naar het bezoek aan uiteenlopende voorstellingen is in heel directe bewoordingen gevraagd, de indeling 'populair' versus 'gecanoniseerd' is achteraf gemaakt; die woorden zijn niet in de vragenlijst gebruikt.

In de periode tussen 2012 en 2014 deed zich geen verandering in het bereik van populaire en gecanoniseerde voorstellingen voor. In die jaren daalde wel het bereik van bibliotheken (met 3 procentpunten), en steeg het bereik van musea (met 4 procentpunten). Dat laatste is niet los te zien van de met veel media-aandacht omgeven heropening van enkele toonaangevende musea.

De derde onderzochte vorm van betrokkenheid bij cultuur is die van de actieve beoefening, bijvoorbeeld door zelf een instrument te bespelen of door met het lokale erfgoed in de weer te zijn. In 2014 hielden zes van de tien mensen zich bezig met cultuur (minstens één

keer in de loop van het jaar). Kunst telt meer beoefenaars dan erfgoed (51% versus 30%), een verschil dat nog scherper wordt bij een ondergrens in de beoefening van minstens twaalf keer per jaar (37% versus 10%). Tussen 2012 en 2014 gaf het bereik van kunstbeoefening een lichte daling te zien (4 procentpunten), terwijl dat van erfgoedbeoefening in de lift zat (4 procentpunten).

Steun aan cultuur is de vierde en laatste vorm van culturele betrokkenheid die we tegen het licht hielden. Drie op de tien mensen ondersteunden cultuur in 2014 (minstens één keer): een op de tien deed dat als vrijwilliger (bij festival, podium, museum, vereniging, enz.), een op de tien als lid van een vriendenvereniging en twee op de tien gaf geld. In deze cijfers zat tussen 2012 en 2014 vrijwel geen verandering.

Sport en cultuur

Sport en cultuur hebben bij veel mensen een plekje op het repertoire van vrijetijdsbesteding. Aangezien steeds grote delen van de bevolking zeggen sport en cultuur via media te volgen, te bezoeken en/of te beoefenen, is het op voorhand al een gegeven dat er een overlap is in de betrokkenheid bij sport en bij cultuur. Sport is groter waar het om beoefening gaat, cultuur waar het om bezoek gaat. Ook de persoonskenmerken van de betrokkenen bij sport respectievelijk cultuur geven nuanceverschillen te zien. Zo is betrokkenheid bij sport meer aan leeftijd en die bij cultuur meer met opleiding verbonden. Toch is de overlap aanzienlijk: de helft van de mensen bracht in 2014 (minstens één keer) een bezoek aan zowel sport als cultuur, eveneens de helft beoefende beide (minstens één keer). Via de media is die overlap zelfs acht van de tien mensen.

Volgens een analyse naar patronen in de betrokkenheid bij sport en cultuur zijn in de bevolking vijf groepen te onderscheiden. De *niet-sportieve cultuurliefhebbers* (13% van de bevolking) combineren een meer dan gemiddelde betrokkenheid bij cultuur met een minder dan gemiddelde sportbeoefening. De *sportende cultuurliefhebbers* (8%) zijn gulzige omnivoren met bovengemiddeld veel interesse in zowel cultuur als sport. De *sportvrijwilligers* (20%) onderscheiden zich door hun grote vrijwillige inzet voor sport. De *niet-sportieve middengroep* (30%) scoort in de breedte gemiddeld, maar uitgesproken laag op sportbeoefening. De *niet-culturele sportliefhebbers* (30%) tot slot hebben weinig met cultuur, maar veel met sport. In geen van deze groepen sluiten sport en cultuur elkaar volledig uit. Vooral de sportende cultuurliefhebbers leggen een gecombineerde betrokkenheid bij zowel sport als cultuur aan de dag.

1 Sport en cultuur: verschillen en overeenkomsten

Annet Tiessen-Raaphorst en Andries van den Broek

1.1 Overeenkomsten en verschillen tussen sport en cultuur

Veel mensen beleven in hun vrije tijd plezier aan sport en cultuur. Dat kan zijn door zelf actief een tak van sport of een vorm van cultuur te beoefenen, door wedstrijden, uitvoeringen, tentoonstellingen en festivals te bezoeken of door sport en cultuur via de media te volgen. Bovendien drijven de werelden van sport en cultuur allebei voor een aanzienlijk deel op de zogenoemde civil society: de vrijwillige inzet van mensen om evenementen mogelijk te maken en om verenigingen en instellingen draaiende te houden. Maar sport en cultuur hebben meer gemeen: beide hebben een bredere betekenis dan alleen vermaak. Binnen het brede veld van de vrijetijdsbesteding staat zowel sport als cultuur expliciet in de beleidsaandacht van de overheden, vooral bij rijk en gemeenten. Die beleidsaandacht berust goeddeels op gelijksoortige argumenten: stimuleren dat mensen activiteiten ondernemen, dat daar voorzieningen voor zijn en dat die activiteiten en voorzieningen voor iedereen toegankelijk zijn. Sport en cultuur zijn vanuit de overheid gezien niet alleen een doel in zichzelf, maar beide ook een middel om andere doelen te bereiken, zoals achterstandsgroepen en ouderen activeren, de leefomgeving aantrekkelijk maken voor bewoners, een vestigingsklimaat voor bedrijven creëren, of de sociale cohesie bevorderen. Ook hebben sport en cultuur allebei een plaats in het onderwijs, een plaats die vanuit beide werelden overigens als te bescheiden wordt ervaren. Als het gaat om de inzet van publieke middelen is het rijk in vergelijking met gemeenten op beide terreinen een relatief kleine speler, al voert het rijk in de beeldvorming over beleid toch vaak de boventoon. Voor zowel sport als cultuur geldt dat de rol van de overheid weliswaar van groot belang is, maar dat daarnaast de civil society en de commerciële sector een zeer aanzienlijk deel van het aanbod verzorgen. Veel activiteiten worden door mensen zelf georganiseerd, van oudsher in verenigingsverband, zoals voetbal- of muziekverenigingen. Steeds meer gebeurt dit ook in informeel verband, zoals groepjes wielrenners of muzikanten die elkaar treffen om hun hobby te beoefenen zonder daartoe in enig formeel verband georganiseerd te zijn. De faciliterende rol van sociale media daarin groeit. Ook kennen beide terreinen een markt met zakelijke of commerciële aanbieders van goederen (sportartikelen en muziekinstrumenten), diensten (fitnesscentra en vrij gevestigde muziekleraren) en evenementen (concerten en sportevenementen). Sport en cultuur hebben gemeen dat het bij beide om een breed scala aan uiteenlopende activiteiten gaat, zowel wat betreft beoefening als bezoek. Een opvallend verschil is dat het bij de term 'participatie' in het sportbeleid primair om beoefening gaat, terwijl bij die term in het cultuurbeleid de gedachten vooral naar bezoek uitgaan. Dit vindt zijn weerspiegeling in onderzoek en publicaties: bij sport ligt het accent op beoefening, bij cultuur op bezoek. Andere verschillen tussen beide velden zijn de mate van organisatie en daarmee samen-

hangend de mate van eensgezinde belangenvertegenwoordiging. Hoewel informele en commerciële verbanden in de sport even populair zijn als de meer traditionele vereniging, kent sport een grotere en vooral ook hechtere organisatie dan cultuur. Hoewel in het culturele veld de overkoepelende Federatie Cultuur aan de weg timmert, is dat nog lang geen speler van het kaliber NOC*NSF. Behalve overeenkomsten zijn er dus ook verschillen tussen beide velden. De consequenties van die verschillen lijken ons een nadere vergelijkende studie waard.

1.2 De plek van sport en cultuur in het leven van Nederlanders

In deze studie concentreren we ons op de plek van sport en cultuur in het dagelijks leven van Nederlanders. Hoeveel mensen hebben belangstelling voor sport en voor cultuur? Wat doen ze precies? En hoe vaak? Achter die ogenschijnlijk simpele vragen gaan vele differentiaties schuil, zoals een onderscheid naar beoefening en bezoek. Mensen kunnen een tak van sport of een vorm van cultuur zelf beoefenen, bijvoorbeeld door te volleyballen of in een bandje te spelen. Ook kunnen mensen een sportwedstrijd of een culturele uiting bezoeken. Beoefening en bezoek kunnen worden gecombineerd, bijvoorbeeld door zowel zelf te voetballen als voetbalwedstrijden te bezoeken, of door zelf toneel te spelen en ook voorstellingen te bezoeken. Bovendien: hoewel niet alle sportliefhebbers ook cultuurliefhebbers zullen zijn, kan wie van sport houdt ook in cultuur geïnteresseerd zijn (en andersom).

In deze publicatie beschrijven we de belangstelling voor en betrokkenheid bij sport en cultuur. Bij cultuur betreft dat achtereenvolgens: diverse cultuurvormen via de media volgen (drukwerk, radio, tv, internet, sociale media), culturele uitingen bezoeken, cultuur beoefenen en cultuur ondersteunen (met tijd en geld). Bij de betrokkenheid bij sport komen vergelijkbare aspecten aan de orde: een sport beoefenen, sportwedstrijden of -evenementen bezoeken, zich actief als vrijwilliger voor sport inzetten en sport volgen via de media. Ten behoeve van de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (vws) en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ocw) zijn in deze publicatie de belangrijkste kerncijfers over sport en cultuur in twee afzonderlijke hoofdstukken beschreven. Een deel van de cijfers over cultuur is eerder opgenomen in de publicatie *Cultuur in Beeld 2015* (ocw 2015), een deel van de sportcijfers is gepresenteerd op de website www.kernindicatorenportenbewegen.nl (CBS/RIVM 2015).

Eerst komen in hoofdstuk 2 de cijfers over sportparticipatie aan bod, in hoofdstuk 3 gevolgd door die over cultuurparticipatie. Beide hoofdstukken kennen een eigen opbouw en invulling, overeenkomstig de beleidsprioriteiten en tradities in de respectieve velden. In hoofdstuk 4 komt aan de orde in welke mate belangstelling voor sport en belangstelling voor cultuur al dan niet dezelfde patronen van verdeling over de bevolking kennen, om te bezien of kapitaalsvormen zoals opleiding en inkomen op beide velden een vergelijkbaar effect hebben. Zelfs als bepaalde bevolkingscategorieën meer liefhebbers van sport en van cultuur tellen dan andere categorieën, betekent dat nog niet dat ook ieder individu in die

categorie een interesse in sport met een interesse in cultuur combineert. De gebruikte data (zie § 1.3) maken het mogelijk te bezien in hoeverre personen interesse hebben in zowel sport als cultuur, en of er in de mate van afstand tot dan wel betrokkenheid bij sport en cultuur binnen de samenleving groepen te onderscheiden zijn.

1.3 De Vrijtijdsomnibus

De betrokkenheid van Nederlanders bij cultuur en sport is vastgesteld met behulp van de Vrijtijdsomnibus (vto), een enquête die het Sociaal en Cultureel Planbureau (scp) in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (cbs) uitvoert. De vragenlijst is in overleg met vertegenwoordigers van de sport- en cultuursector en van de ministeries van vws en ocw tot stand gekomen. Het vto-veldwerk is nu twee keer uitgevoerd. De eerste ronde vond plaats in de periode november 2012 tot en met februari 2013. De tweede meting vond plaats van november 2014 tot en met maart 2015. Het veldwerk is geen panel, dat wil zeggen het is niet zo dat mensen uit de eerste meting twee jaar later opnieuw werden benaderd. Voor beide metingen trok het cbs een 'verse' steekproef uit de Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder. Voor kinderen in de leeftijd van 6 tot 12 jaar werden de ouders gevraagd de vragen te beantwoorden. Over activiteiten waarvan het minder voor de hand ligt dat kinderen die zouden hebben ontplooid (zoals erfgoedbeoefening en steun aan cultuur) zijn de vragen alleen aan personen van 12 jaar en ouder gevraagd. De vto-vragenlijst is beschikbaar op www.scp.nl.

Mensen werden per brief uitgenodigd om via internet de vragenlijst te beantwoorden. Wie na een herinneringsbrief nog steeds niet had gereageerd, werd voor een mondeling interview benaderd.¹ Aan vto'12 verleenden 3138 personen hun medewerking, de respons bedroeg 59%. Aan vto'14 deden 3031 mensen mee, de respons was toen 55%. De data zijn gewogen, zodat de respondenten op basis van een reeks sociaal-demografische kenmerken (geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, gezondheid, etniciteit, stedelijkheid, huishoudens-type en huishoudensinkomen) een getrouwe afspiegeling van de gehele bevolking vormen. Er is respondenten gevraagd om te rapporteren over de twaalf maanden voorafgaand aan de enquête. Gezien de timing van het veldwerk aan het eind van het jaar geven de antwoorden een beeld van de culturele en sportieve activiteiten in het achterliggende kalenderjaar. De gegevens hebben dus grofweg betrekking op de jaren 2012 en 2014, vandaar dat ernaar wordt verwezen als vto'12 en vto'14. Als in de tekst verschillen worden benoemd, tussen 2012 en 2014 of tussen groepen, dan zijn deze getoetst met een significantie van $p < 0,05$.

Omdat het vto op dit moment uit twee metingen bestaat, is het niet mogelijk uitspraken te doen over langlopende trends. Hiervoor zijn twee meetmomenten te weinig; slechts het verschil tussen beide jaren kan worden benoemd, maar we weten niet of een hoger of lager percentage in 2014 ten opzichte van 2012 het begin van een stijging of daling is, of dat het een tijdelijke afwijking betreft. Voor ontwikkelingen over een langere periode verwijzen we daarom naar andere publicaties. De *Rapportage sport 2014* (Tiessen-Raaphorst 2015) biedt voor sport de meest recente publicatie met duiding van de ontwikkelingen. Over ont-

wikkelingen in de belangstelling voor cultuur sinds de eeuwwisseling volgt binnenkort een overzicht op basis van alle beschikbare datareeksen (Van den Broek en Van Houwelingen 2016).

Noot

- 1 De vto-dataverzameling bestaat uit een internetbevraging (computer assisted web interview CAWI), bij niet responderen gevolgd door een mondeling interview bij de respondent thuis (CAPI). Deze *mixed method* levert verschillen op in de uitkomstvariabelen tussen respondenten die volgens de CAWI- dan wel de CAPI-methode hebben geantwoord. Dit komt doordat het twee verschillende groepen personen betreft: CAWI-respondenten die gebruik maken van internet verschillen ook in andere opzichten van CAPI-respondenten dat niet hebben gedaan, zoals leeftijd en opleidingsniveau. Omdat deze twee kenmerken ook verband hebben met het wel of niet aan sport en cultuur deelnemen, is het logisch – maar niet problematisch – dat CAWI- en CAPI-respondenten in deze uitkomstvariabelen van elkaar verschillen. De keuze voor deze *mixed method* is namelijk in overleg met het CBS gemaakt om een zo breed mogelijke groep uit de bevolking te bereiken. De combinatie van CAWI- en CAPI-respondenten, gewogen naar de gouden standaard (MOA/CBS 2015) levert daarmee het beste beeld op van de stand van zaken van sport- en cultuurparticipatie.

2 Sport

Annet Tiessen-Raaphorst

Betrokkenheid bij sport kan in het dagelijks leven verschillende vormen aannemen. Niet alleen sporten veel Nederlanders regelmatig zelf, velen zijn daarnaast als vrijwilliger betrokken bij sport. Ook kijken naar sport is voor velen een aangenaam tijdverdrijf. Men bezoekt sportwedstrijden van topsporters in grote stadions of moedigt familieleden of vrienden aan bij de lokale club. Via de media kan iedereen dagelijks naar sport kijken en de uitslagen volgen. Via sociale media kan men ook de eigen prestaties delen. Informatie over de betrokkenheid van de bevolking bij sport is van belang voor het sportbeleid van de overheid en de sportsector. Om onder andere deze betrokkenheid bij sport door de tijd te kunnen volgen, zijn door de rijksoverheid een aantal zogenoemde ‘kern-indicatoren sport’ benoemd (vws 2014), die in de *Rapportage sport 2014* voor het eerst op een rij zijn gezet (Tiessen-Raaphorst 2015). Een aantal van deze indicatoren is gemeten in het vto-onderzoek. Deze komen een voor een aan bod in dit hoofdstuk, dat daarmee een update van de gegevens uit 2012 biedt. Tabel 2.1 geeft een overzicht van de uitkomsten voor de kernindicatoren voor de gehele bevolking en de ontwikkeling tussen 2012 en 2014. Uiteraard is er op basis van twee meetmomenten weinig te zeggen over de ontwikkeling over een langere periode. Daarvoor zullen we waar mogelijk teruggrijpen op andere onderzoeken. De volgorde van de kernindicatoren, zoals gepresenteerd in tabel 2.1, vormt ook de volgorde waarin we de uitwerking in dit hoofdstuk bespreken.

2.1 Zelf sporten: wie is er actief en wat doet men?

Hoeveel mensen beoefenen een of meerdere sporten? Welke sporten zijn dit? En hoe vaak doet men aan sport? In de Vrijtijdsomnibus (vto) bevragen we dit via de vragenlijst van de Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (rso) (Van Bottenburg en Smit 2000), die gemeenten en de sportsector zelf ook veel gebruiken. De respondenten krijgen een lijst van 47 verschillende takken¹ van sport te zien, met de vraag aan te geven of ze een of meerdere van deze sporten hebben beoefend in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek. Vervolgens wordt gevraagd hoe vaak men in dat jaar in totaal gesport heeft. Volgens de rso-norm is iemand een sporter als men twaalf keer per jaar of vaker aan sport doet. Dit mag een combinatie van verschillende sporten zijn en is onafhankelijk van de organisatievorm waarin men actief is (zoals sportvereniging, individueel of bij een commerciële aanbieder) of intensiteit van de activiteit (iemand die schaakt kan evenzeer een sporter zijn als iemand die bergen beklimt).

Tabel 2.1

Uitkomsten van kernindicatoren sport, 2012 en 2014 (in procenten)²

kernindicator	definitie	2012	2014	paragraaf
sportparticipatie	aandeel van de bevolking dat twaalf keer per jaar of vaker sport (6 jaar en ouder) ^a	73*	70*	2.1
clublidmaatschap	aandeel van de bevolking dat lid is van een sportvereniging (6 jaar en ouder)	32	31	2.2
subjectieve beoordeling sport- en beweegaanbod	aandeel van de bevolking dat tevreden is met sport- en beweegaanbod (12 jaar en ouder)	87	86	2.3
sportfan via bezoek	aandeel van de bevolking dat maandelijks of vaker sportwedstrijden/-evenementen bezoekt (12 jaar en ouder)	21	20	2.4
veilig sportklimaat	aandeel van de maandelijkse sporters/wedstrijdbezoekers dat zich meestal veilig voelt op en rondom sportwedstrijden (12 jaar en ouder)	73	76	2.5
	aandeel van de maandelijkse sporters/wedstrijdbezoekers dat de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek wangedrag in de sport heeft meegemaakt of er getuige van is geweest (12 jaar en ouder)	38	38	
vrijwilligerswerk	aandeel van de bevolking dat maandelijks of vaker actief is als vrijwilliger in de sport (12 jaar en ouder)	11	12	2.6
sportfan via media	aandeel van de bevolking dat wekelijks of vaker sport volgt via media (6 jaar en ouder)	59	57	2.7

* Significant verschil bij $p < 0,05$.

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Veel keus, grote diversiteit

Er is een grote diversiteit aan sportactiviteiten, met soms veel, maar vaak ook minder beoefenaren. Enerzijds willen we graag recht doen aan de diversiteit van de sporttakken en ze apart bespreken, maar voor een nadere bespreking van de diversiteit van de deelnemers zijn we ook gebonden aan de statistische mogelijkheden, waarbij een groep respondenten van voldoende omvang moet zijn om er betrouwbare uitspraken over te doen. Om die reden hebben we de lijst van sporttakken verdeeld over vier categorieën (tabel 2.2).

Deze indeling is gemaakt op basis van motieven die mensen aangeven voor het beoefenen van die tak van sport.³

- *Gezond in beweging*: de combinatie van fit zijn/worden en plezier staat hier centraal. Vaak worden deze sporten buiten beoefend.
- *Goede conditie*: lichaamsbeweging en een goede conditie en/of een slank lichaam staan hierbij centraal; plezier is niet het belangrijkste motief voor deze sporters.

- *Sociale competitie*: hieronder vallen vooral team- en racketsporten, die mensen beoefenen vanuit een behoefte aan competitie en het sociale karakter van de organisatievorm.
- *Leuk en uitdagend*: sport- en beweegactiviteiten voor het aanleren van nieuwe vaardigheden en vanwege de sociale contacten. Gezondheid speelt minder een rol. Veel van deze sporten kennen incidentele deelnemers, die de sport of activiteit als een uitje beoefenen.

Tabel 2.2

Takken van sport, ten minste eenmaal beoefend in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten, gesorteerd op frequentie)

	2012	2014
<i>gezond in beweging</i>	54*	46*
zwemmen	36*	28*
wielrennen, toerfietsen of mountainbiken	17*	15*
wandelsport of nordic walking	16	15
skiën, langlaufen of snowboarden	9*	7*
skeeleren of skaten	6*	4*
kanoën	3*	2*
atletiek	2	2
roeien	2	2
klimsport	2	3
<i>goede conditie</i>	46	45
fitness	26	26
hardlopen, joggen of trimmen	20	20
aerobics, steps of spinning	8*	6*
gymnastiek of turnen	5*	4*
boksen	2	2
kickboksen	2	2
yoga	1*	1*
fitness, overig	1	1
judo	1	1
vechtsport, overig	1	1
karate	1*	1*
taekwondo	0	0
<i>sociale competitie</i>	32*	29*
veldvoetbal	13	12
tennis	9	8
badminton	7*	6*
tafeltennis	6*	5*
zaalvoetbal	5	4
volleybal	5	4
hockey	3	3

Tabel 2.2
(Vervolg)

	2012	2014
basketbal	3	3
squash	3	2
korfbal	1	1
honkbal of softbal	1	1
handbal	1	1
waterpolo	1	1
<i>leuk en uitdagend</i>	41*	34*
bowling	12*	10*
dansen	13*	9*
schaatsen	15*	7*
biljart, poolbiljart of snooker	7	6
darts	5	5
midgetgolf	6	5
golf	4	3
paardensport	3	3
zeilen of surfen	4	3
schaken	4*	3*
jeu de boules	3	3
dammen	3	2
bridge	1	2
duiksport	2	2
motor- of autosport	2	2
schietsport	1	1
anders	1	1

* Significant verschil bij $p < 0,05$.

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

De beoefening van de sporttakken die onder *gezond in beweging* vallen, is het populairst: 46% van de bevolking heeft een van deze sporttakken in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek in ieder geval één keer gedaan. Op korte afstand volgen sporten die men vooral doet voor een *goede conditie* (45%). De *leuke en uitdagende* sporten en beweegactiviteiten zijn door 34% van de bevolking wel eens gedaan en aan *sociale competitie*-sporten deed 29%. In vergelijking met 2012 is alleen bij de *goede conditie*-sporten geen verschil te zien. De andere drie categorieën kennen in 2014 een lagere deelname dan in 2012. Van de afzonderlijke sporttakken is en blijft zwemmen de meest beoefende sport, hoewel het aandeel Nederlanders dat heeft gezwommen in 2014 lager is dan in 2012 (28% resp. 36%). Aangezien het om slechts twee metingen gaat, is niet te zeggen of hier een trend te zien is. Uit het brancherapport *Zwemmen* is echter wel bekend dat de populariteit van zwemmen dalende is en dat ook het aantal beschikbare zwembaden eerder afneemt dan stijgt (Van der Werff et al. 2013). Na zwemmen blijven fitness, hardlopen, wielrennen en

wandelsport populair. Veldvoetbal blijft de meest beoefende teamsport, met 12% in 2014. Het aandeel mensen dat aangeeft te hebben geschaatst, is in 2014 veel lager dan in 2012 (15% in 2012 en 7% in 2014). Ook hier is niet te zeggen of dit een trend is. Tegelijkertijd weten we dat in de winter van 2012/2013 schaatsen op natuurijs in Nederland mogelijk was, maar in de winter van 2014/2015 niet. Aangezien ook incidentele deelnemers in deze percentages meetellen, zal dit waarschijnlijk een deel van de verklaring vormen. De enige sport die tussen 2012 en 2014 een significante stijging laat zien, is yoga (van 0,6% naar 1,3%). Ook uit andere onderzoeken (Tiessen-Raaphorst 2015) blijkt dat yoga door veel mensen als sport wordt beoefend.

Voorkeuren voor sporten naar persoonskenmerken

Wie doet er aan welk type sport? De eerder gemaakte indeling in vier categorieën van sporten geeft hier inzicht in (tabel 2.3). Mannen beoefenen vaker *sociale competitie*-sporten dan vrouwen. Verder zijn er binnen de sporttakken geen significante verschillen naar geslacht. Jongeren zijn vaker te vinden bij *sociale competitie*-sporten dan volwassenen, terwijl vanaf de leeftijd van 20 jaar de *goede conditie*-sporten naar verhouding populairder worden. Dat de 6-11-jarigen ook hoog scoren op *gezond in beweging*-sporten, komt doordat zij verhoudingsgewijs meer zwemmen dan de 12-19-jarigen. Deels zal dit komen doordat de jongere groep nog vaker zwemles volgt (29% van de 6-11-jarigen t.o.v. 2% van de 12-19-jarigen; niet in tabel).

De typen sport uitgesplitst naar opleidingsniveau laat een verwacht beeld zien: hoe hoger opgeleid, hoe vaker men verschillende typen sport beoefend. Dit is terug te zien in alle categorieën van sport. Voor de verschillen in inkomen is de redenering vergelijkbaar met opleiding: mensen met een hoger gezinsinkomen beoefenen meer verschillende categorieën van sport. Ook op het gebied van gezondheid zijn de resultaten niet heel verrassend: mensen met een goede gezondheid zijn vaker te vinden in alle sportcategorieën dan mensen met een slechtere gezondheid.

Stedelijkheid houdt weinig verband met het type sport dat men doet. Alleen bij de *goede conditie*-sporten is het verschil tussen de stad en het platteland groot. Voor een deel zal dit samenhangen met de bereikbaarheid van fitnesscentra, die in steden in grotere aantallen aanwezig zijn (Hoekman et al. 2016).

Tabel 2.3

Groepering van type sporten, naar achtergrondkenmerken, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	gezond in beweging	goede conditie	sociale competitie	leuk en uitdagend
<i>totaal</i>	46	45	29	34
<i>geslacht</i>			*	*
man	46	43	36	37
vrouw	47	47	22	32

Tabel 2.3
(Vervolg)

	gezond in beweging	goede conditie	sociale competitie	leuk en uitdagend
<i>leeftijd</i>	*	*	*	*
6-11 jaar	59	38	59	48
12-19 jaar	42	43	62	46
20-34 jaar	50	65	36	45
35-49 jaar	48	52	27	33
50-64 jaar	48	41	16	23
≥ 65 jaar	35	22	9	25
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>	*	*	*	*
lager onderwijs	30	29	12	20
middelbaar onderwijs	45	47	21	33
hoger onderwijs	60	54	28	37
<i>huishoudensinkomen</i>	*	*	*	*
tot modaal	40	45	26	32
1 tot 1,5 keer modaal	40	37	25	28
1,5 tot 2,5 keer modaal	49	45	32	39
boven 2,5 keer modaal	55	53	33	38
<i>gezondheid</i>	*	*	*	*
zeer goed	58	53	46	44
goed	47	46	28	34
niet goed/niet slecht	36	35	17	26
(zeer) slecht	22	25	6	18
<i>stedelijkheid</i>		*		
zeer sterk stedelijk	45	51	29	34
sterk stedelijk	45	46	29	32
matig stedelijk	49	45	32	38
weinig stedelijk	46	40	26	33
niet stedelijk	49	35	30	36

* Significant verschil bij $p < 0,05$.

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder, exclusief scholieren en studenten.

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Diversiteit van sportdeelname

Gemiddeld hebben sporters in 2014 aan 2,6 takken van sport meegedaan. In 2012 was dit 3,1 (tabel 2.4). De diversiteit van de sportbeoefening is daarmee licht afgenomen. Er zijn geen specifieke groepen in de samenleving die minder takken van sport hebben beoefend; uitgesplitst naar de verschillende achtergrondkenmerken is vrijwel overal een lichte daling in het aantal sporten te zien (niet in tabel).

Tabel 2.4

Aantal takken van sport beoefend in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten en gemiddelden)

	2012	2014
een tak van sport	25*	31*
twee takken van sport	20	22
drie takken van sport	14	14
vier of meer takken van sport	40*	33*
gemiddeld aantal beoefende sporten (door mensen die in ieder geval een sport hebben gedaan)	3,1*	2,6*

* Significant verschil tussen 2012 en 2014 bij $p < 0,05$.

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Frequentie van sportdeelname

Het beoefenen van een sport zegt wat, maar hoe vaak is men daarmee actief? De kernindicator voor sportdeelname (RSO-norm) gaat uit van minimaal twaalf keer per jaar sporten. In 2012 voldeed 73% van de bevolking van 6 jaar en ouder hieraan, in 2014 is dit met 3 procentpunten afgenomen tot 70% (tabel 2.5). Vooral het aandeel dat helemaal niet heeft gesport, is in 2014 groter en de groep sporters die een tot vier keer per maand actief is, is kleiner geworden.

Tabel 2.5

Sportdeelname in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek, naar frequentie, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)⁴

	2012	2014
geen sportdeelname	22*	24*
minder dan maandelijks (1-11 keer)	5	6
een tot vier keer per maand (12-59 keer)	25*	21*
een tot twee keer per week (60-119 keer)	20	20
vaker dan twee keer per week (120 keer of vaker)	28	29
kernindicator: sport twaalf keer per jaar of vaker (RSO-norm)	73*	70*

* Significant verschil bij $p < 0,05$.

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Omdat het VTO uit slechts twee meetmomenten bestaat, kunnen we niet zeggen of dit een daling is die zal doorzetten, of dat het misschien een tijdelijke dip is. Wel kunnen we kijken hoe de uitkomsten van het VTO zich verhouden tot andere onderzoeken. Op basis van onderzoek naar Ongevallen en Bewegen in Nederland (OBiN) is de maandelijkse sportdeelname in 2014 iets lager dan in 2013, maar over langere termijn is geen verandering te zien (Collard en Pulles 2015). Op basis van de uitkomsten van de Leefstijlmonitor, onderdeel van

de Gezondheidsenquête van het CBS en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), zijn alleen uitspraken te doen over wekelijkse sportdeelname. We vinden hierin echter eenzelfde beeld: de sportdeelname is in 2013 lager dan in 2014, en het beeld is stabiel als we naar de afgelopen tien jaar kijken (vzinfo.nl 2015).

Sportbeoefening blijft een activiteit die vaker door mannen, jongeren, hogeropgeleiden en mensen met een goede gezondheid wordt gedaan. De grootste achterblijvers zijn mensen van 65 jaar of ouder, mensen met een lager opleidingsniveau of een slechte gezondheid. Van deze groepen doet de helft of minder minstens twaalf keer per jaar aan sport (zie tabel A.1 in internetbijlage A op www.scp.nl en Wennekers et al. 2015).

Sport en/of bewegen?

Een vraag die van belang is in de context van dit onderzoek is: wanneer spreken we van 'sporten' en wanneer van 'bewegen'? In het VTO-onderzoek wordt in eerste instantie gevraagd naar sportdeelname; het kan echter zijn dat mensen wel bewegen, maar dit zelf niet als sport bestempelen. Wat sport is en wat bewegen is, hangt dus af van de interpretatie van de respondent. In de vraag naar sportdeelname van het VTO staan bijvoorbeeld 'wandelsport/nordic walking' en 'wielrennen/toerfietsen/mountainbiken' als opties voor een beoefende sport aangegeven. Verwacht wordt dat deze benaming mensen die wel eens een rondje wandelen of fietsen afschrikt, waardoor ze deze opties niet aankruisen: ze zien deze activiteiten zelf niet als een vorm van sportbeoefening. Verderop in de vragenlijst is daarom ook nog gevraagd of mensen wel eens een wandel- of fietstocht hebben gemaakt in hun vrije tijd (dus niet als woon-werkverkeer).

Zit er een verschil in het aandeel dat wel eens een wandel- of fietstocht heeft gemaakt en het aandeel dat wandelt of fietst en dit als een sport beschouwd? Het antwoord hierop is ja. Voor zowel wandelsport als fietssport geeft slechts 13% aan dat minstens één keer in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek te hebben gedaan. Het aandeel dat een wandeltocht of fietstocht heeft gemaakt is veel groter, namelijk 78% respectievelijk 64%. Er is dus een groot aandeel Nederlanders dat wel regelmatig een wandel- of fietstocht maakt, maar dat niet als sport beschouwt en daarmee mogelijk (als ze geen andere sport twaalf keer per jaar of vaker beoefenen) niet als sporter volgens de RSO-norm wordt benoemd.

Eenzelfde situatie is te zien bij dansen en zwemmen. Beide zijn activiteiten die men als sport beoefent, maar ook die ook in een vorm kunnen worden beoefend die vaak niet als sport wordt gezien, zoals dansen op een feestje. Bij dansen geeft 9% dit op als een beoefende sport, terwijl 50% aangeeft in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek wel eens te hebben gedanst.

Tabel 2.6

Beoefening van wandel- of fietssport en het maken van een wandel- of fietstocht in de vrije tijd, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	wandelsport of nordic walking	wandel- tocht maken	wielrennen, toerfietsen of mountainbiken	fietstocht maken
niet	87	22	87	36
minder dan maandelijks (1-11 keer)	2	27	2	27
een tot vier keer per maand (12-59 keer)	6	21	6	17
een tot twee keer per week (60-119 keer)	2	21	2	13
vaker dan twee keer per week (120 keer of vaker)	2	9	2	8

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Bij zwemmen vindt 11% van de mensen die in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek hebben gezwommen zelf dat ze aan zwemsport hebben gedaan. Ook hier is de eigen beoordeling van of het echt 'sport' is dus strenger. Dit hangt onder andere samen met de frequentie van beoefening: vooral mensen die wekelijks of vaker zwemmen, noemen dat zelf sportbeoefening.

2.2 Sportverband: verenigingslidmaatschap en andere verbanden

Sport kan in verschillende organisatorische verbanden plaatsvinden. Voor het deelnemen aan teamsporten is de sportvereniging van oudsher een logische organisatievorm: daar vinden trainingen plaats en wordt competitie georganiseerd. Voor andere sporten, zoals hardlopen of zwemmen, is dit veel minder vanzelfsprekend: veel mensen doen dit op eigen gelegenheid of in een combinatie (individueel, in een informele groep of ook steeds vaker via een fitnessaanbieder).

Hoe ziet de verdeling van de Nederlandse bevolking over verschillende organisatorische sportverbanden eruit? De meest Nederlanders gingen individueel sporten (46%) of met een groepje dat ze zelf hadden georganiseerd (36%, tabel 2.7). Deze zogenoemde informele groepen bestaan uit gezinsleden, collega's of vrienden/kennissen (Van den Berg en Tiessen-Raaphorst 2011). In 2014 sporten minder mensen individueel of in een informele groep dan in 2012. Het aandeel mensen dat lid van een sportvereniging is, is tussen 2012 en 2014 niet veranderd: 31% van de Nederlanders van 6 jaar en ouder sport bij een sportvereniging.

Na sportverenigingen hebben fitnesscentra en andere commerciële aanbieders een belangrijk aandeel in het georganiseerde sportaanbod. Zowel in 2012 als 2014 sportte 18% binnen deze organisatievorm. Sportaanbod via school, bedrijf, welzijnswerk of zorginstellingen heeft veel lagere deelnemersaandelen: 1% à 2% van de bevolking heeft in deze vorm in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek aan sportactiviteiten meegedaan.

Tabel 2.7

Organisatievorm van de sportbeoefening, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2012 en 2014
(in procenten)

	2012	2014
individueel of ongeorganiseerd	49*	46*
zelfgeorganiseerde groep	40*	36*
als lid van een sportvereniging	32	31
als abonnee, lid of cursist van een fitnesscentrum of commerciële sportaanbieder	18	18
via school of naschoolse opvang	3	2
in het kader van bedrijfssport	2	2
via het sociaal cultureel werk, sportbuurtwerk of welzijnswerk	2*	1*
via een zorginstelling of revalidatiecentrum	2	2
anders	2*	1*

* Significant verschil bij $p < 0,05$.

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Wie sport in welk organisatorisch verband? En zijn daarin verschuivingen te zien? Om dit inzichtelijk te krijgen, hebben we de categorieën van tabel 2.7 samengevoegd tot vijf groepen (tabel 2.8): individueel sporten, zelfgeorganiseerd sporten, bij een sportvereniging sporten, bij commerciële aanbieders sporten, en overige organisatievormen (bv. via school, bedrijf, buurt of zorginstellingen), en daarbij gekeken naar achtergrondkenmerken.

Vrouwen maken vaker dan mannen gebruik van commercieel aanbod, terwijl mannen vaker individueel, zelfgeorganiseerd of via een sportvereniging sporten. Kinderen en jongeren zijn ook vaker lid van een sportvereniging dan volwassenen en ouderen. Individueel en bij commerciële aanbieders sporten wordt meer door volwassenen gedaan, in vergelijking met kinderen en ouderen, zelfgeorganiseerd sporten wordt voornamelijk gedaan door jongeren en jongvolwassenen. Wat betreft opleidingsniveau, inkomen en gezondheid zien we een vergelijkbaar beeld als bij sportdeelname zelf: mensen met een hoger opleidingsniveau of inkomen en mensen met een goede gezondheid doen in alle organisatievormen het vaakst aan sport; het sterkst is het verschil bij individueel sporten. Opvallend is het relatief hoge aandeel mensen met een slechte gezondheid dat sport in 'overige organisatievormen'; mogelijk gaat het hier om sporten via een zorginstelling. Bewoners van sterk stedelijke gebieden maken relatief vaak gebruik van commerciële aanbieder in vergelijking met de bewoners van minder stedelijke gebieden, maar ze zijn minder vaak lid van sportverenigingen.

Tabel 2.8

Organisatievorm van de sportbeoefening, naar achtergrondkenmerken, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	individueel	zelf georganiseerd	sportvereniging	commercieel aanbod	overig
<i>totaal</i>	46	36	31	18	9
<i>geslacht</i>	*	*	*	*	
man	48	39	34	15	9
vrouw	43	34	28	21	9
<i>leeftijd</i>	*	*	*	*	*
6-11 jaar	38	39	74	20	24
12-19 jaar	40	44	58	13	10
20-34 jaar	57	44	29	27	9
35-49 jaar	51	38	26	20	7
50-64 jaar	49	31	19	18	8
≥ 65 jaar	29	26	18	9	6
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>	*	*	*	*	*
lager onderwijs	30	24	16	11	6
middelbaar onderwijs	49	37	22	20	7
hoger onderwijs	60	41	30	22	9
<i>huishoudensinkomen</i>	*	*	*	*	
tot modaal	39	33	24	14	10
1 tot 1,5 keer modaal	39	30	27	15	7
1,5 tot 2,5 keer modaal	48	38	35	21	10
boven 2,5 keer modaal	55	44	36	22	10
<i>gezondheid</i>	*	*	*	*	*
zeer goed	55	47	47	21	11
goed	47	36	29	18	8
niet goed/niet slecht	34	29	19	16	9
(zeer) slecht	26	16	12	10	11
<i>stedelijkheid</i>			*	*	
zeer sterk stedelijk	44	40	27	20	10
sterk stedelijk	46	34	32	20	9
matig stedelijk	48	40	33	19	8
weinig stedelijk	45	34	29	15	8
niet stedelijk	47	33	33	14	9

* Significant verschil bij $p < 0,05$.

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder, exclusief scholieren en studenten.

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

2.3 Tevredenheid over voorzieningen

De keuze om al dan niet een sport te gaan of blijven beoefenen, kan samenhangen met de tevredenheid of ontevredenheid met voorzieningen in de buurt. Nederlanders blijken hierover zeer tevreden (zie ook EU 2014). Zo vindt 85% dat er voldoende sportaccommodaties in de omgeving zijn, heeft 83% voldoende keuze uit sporten in de buurt en is 90% tevreden over de wandel- en fietspaden of andere openbare plekken om te bewegen (tabel 2.9). Er is in 2014 geen ontwikkeling ten opzichte van 2012 waar te nemen: men is even tevreden. Er zijn weinig verschillen te vinden over de tevredenheid met sportvoorzieningen tussen verschillende groepen in de samenleving. Wel zijn ouderen over het algemeen iets tevredener dan jongeren, maar de verschillen zijn klein (zie tabel A.2 in internetbijlage A).

Tabel 2.9

Tevredenheid over sport- en beweegmogelijkheden in de omgeving, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)

	2012	2014
in mijn omgeving zijn voldoende sportaccommodaties aanwezig	86	85
ik heb voldoende keuze uit verschillende sporten in mijn buurt	84	83
in mijn buurt zijn voldoende wandel- of fietspaden of andere openbare plekken om te bewegen	90	90
kernindicator tevredenheid sport en beweegaanbod (gemiddelde over drie vragen)	87	86

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

2.4 Bezoek aan sportwedstrijden

In het overheidsbeleid bestaat het idee dat sport zien, leidt tot sport doen. Met andere woorden: als mensen sportwedstrijden of -evenementen bezoeken, zullen ze hierdoor geïnspireerd raken om zelf (meer) aan sport te gaan doen (VWS 2015). Een interessante vraag is dan ook welk aandeel van de Nederlanders wel eens een bezoek brengt aan een sportwedstrijd of -evenement. De helft van de bevolking doet dit wel eens, en een vijfde staat ten minste een keer per maand langs de zijkant van een veld, bad of weg om andere aan te moedigen. Dit kan een wedstrijd zijn waaraan topsporters deelnemen, maar ook een wedstrijd waarin kind, partner of vriend meedoet, wordt meegeteld als sportbezoek. In 2012 en 2014 is het aandeel bezoekers dat maandelijks of vaker langs de lijn staat gelijk (tabel 2.10). Ook naar achtergrondkenmerken zijn tussen 2012 en 2014 geen veranderingen te zien (zie tabel A.3 in internetbijlage A).

Tabel 2.10

Bezoek aan sportwedstrijden, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)

	2012	2014
eens per week of vaker	8	9
eens per maand of vaker	13*	11*
enkele keren in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek	29	31
niet in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek	50	49
kernindicator: eens per maand of vaker	21	20

* Significant verschil bij $p < 0,05$.

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Welke sporttakken bezoekt men? Voetbal voert hierbij veruit de boventoon (tabel 2.11): 60% van de mensen die wel eens een sportwedstrijd of -evenement bezochten, stond in 2014 langs een voetbalveld. Van deze bezoekers ging ruim een kwart (27%) naar zowel wedstrijden van amateurs als van het betaald voetbal, een even groot aandeel bezocht alleen een of meerdere wedstrijden van betaald voetbal (28%), en bijna de helft (45%) was alleen langs de amateurvelden te vinden (niet in tabel). Andere sporten volgen wat betreft de bezoekersaandelen op grote achterstand. Hockey (11%) en tennis (10%) voeren de lijst van de rest aan. Er zijn daarbij geen verschillen te zien tussen 2012 en 2014.

Het bezoek van wedstrijden en evenementen heeft een duidelijk verband met de eigen sportdeelname (tabel 2.12). Mensen die zelf vaker dan twee keer per week sporten, bezoeken ook vaker sportwedstrijden.

Tabel 2.11

Top 10 van bezochte sporttakken, bezoekers van 12 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)

	2012	2014
veldvoetbal	63	60
hockey	11	11
tennis	10	10
volleybal	7	7
paardensport	7	6
zwemmen	7	6
zaalvoetbal	6	5
hardlopen, joggen of trimmen	5	6
wielrennen, toerfietsen of mountainbiken	5	5
dansen	5	5

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Tabel 2.12

Aandeel dat twaalf keer of vaker in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek een sportwedstrijd/-evenement heeft bezocht, naar eigen sportdeelname en organisatorisch verband, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	bezoeker	geen bezoeker
sport niet	16	28
1-11 keer per jaar	4	6
12-59 keer per jaar	17	22
60-119 keer per jaar	22	19
120 keer of vaker	41	26

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Verwacht zou kunnen worden dat mensen die vaker sporten en wedstrijden bezoeken ook zelf bij een sportvereniging actief zijn. Daar worden immers vaker sportwedstrijden georganiseerd dan in de andere verbanden van sportdeelname. Dit blijkt inderdaad het geval (tabel 2.13): 31% van de mensen die bij een sportvereniging sport, staat ook regelmatig langs de lijn als bezoeker. Voor de sporters die individueel, in een informele groep of bij een commerciële aanbieder actief zijn, ligt dit aandeel tussen de 22% en 23%.

Het idee dat men geïnspireerd wordt om zelf aan sport te gaan doen na een sportbezoek, krijgt nog weinig steun. 8% geeft aan meer te zijn gaan sporten naar aanleiding van het bezoek (niet in tabel).

Tabel 2.13

Aandeel dat twaalf keer of vaker in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek een sportwedstrijd/-evenement heeft bezocht, naar organisatorisch verband van eigen sportdeelname, Nederlandse sporters van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	bezoeker	geen bezoeker
is lid van een sportvereniging	31	69
sport individueel	22	78
sport in informele groep	23	77
sport bij een fitnesscentrum	23	77

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

2.5 Veilig Sport Klimaat

Hoe men zich gedraagt als deelnemer, bezoeker of vrijwilliger in de sport is een hot item. Er wordt vanuit de overheid en de sportsector veel aandacht besteed aan sportief gedrag en aan maatregelen om dit gedrag te verbeteren. Zowel in 2012 als in 2014 zei 38% van de bevolking die in ieder geval maandelijks sport en/of maandelijks of vaker sportwedstrijden bezoekt dat ze wangedrag in de sport hadden gezien of meegemaakt (tabel 2.14). Daarbij

gaat het niet om het zien of horen van onwenselijk gedrag op de televisie. Het vaakst geven sporters en bezoekers aan verbaal geweld te hebben gehoord, zoals schelden, pesten of treiteren (29% in 2014, tabel 2.15). Dit wordt gevolgd door lichamelijk geweld (15%) en discriminatie (12%). Deze percentages zijn gelijk in 2012 en 2014.

In 2014 voelde 76% zich meestal veilig op en rond sportwedstrijden. Dit is vergelijkbaar met 2012. Wel vindt men steeds minder dat grove en harde vormen van agressie in de sport zijn toegenomen. In 2012 vond driekwart (75%) van de regelmatige sporters en bezoekers dat er een toename te zien was van het geweld. In 2014 is dit afgenomen naar 66%.

Tabel 2.14

Meningen over veiligheid en wangedrag in en rond de sport, maandelijkse sporters/bezoekers van 12 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten (zeer) mee eens)

	2012	2014
op en rond sportwedstrijden voel ik me meestal veilig	73	76
ik heb in de afgelopen twaalf maanden te maken gehad met wangedrag in de sport	38	38
de laatste jaren zijn grove en harde vormen van agressie in de sport (sterk) toegenomen	75*	66*

* Significant verschil bij $p < 0,05$.

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Tabel 2.15

Meegemaakte vormen van wangedrag, maandelijkse sporters/bezoekers van 12 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)

	2012	2014
verbaal geweld, zoals schelden, pesten, treiteren, intimidatie of bedreiging	29	29
lichamelijk geweld, zoals slaan of schoppen	13	15
discriminatie of kwetsende opmerkingen vanwege sekse, cultuur of religie	13	12
vernieling of vandalisme	12	11
diefstal	9	9
overlast door geluid, overmatig alcohol- of drugsgebruik of tabaksrook	10	9
seksuele intimidatie	1	1

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Als we de vormen van wangedrag naar achtergrondkenmerken uitsplitsen (zie tabel A.4 in internetbijlage A), blijkt dat mannen en 12-19-jarigen vaker vormen van lichamelijk en verbaal geweld en discriminatie zien of ervaren dan anderen. Ook sporters die in georganiseerd verband actief zijn, ondervinden of zien vaker lichamelijk en verbaal geweld. Van de 38% die aangeeft wangedrag te hebben gezien of meegemaakt, geeft 59% aan dat er actie is ondernomen naar aanleiding van dit wangedrag, zoals het geven van een

waarschuwing of een straf. Bijna een kwart (24%) zegt dat er niets is gedaan, en 17% zegt dat ze niet weten of er actie is ondernomen. Of deze mensen zelf een klacht hebben ingediend of aangifte hebben gedaan, is niet bekend.

2.6 Vrijwilligerswerk in de sport

De sportsector, en dan vooral de verenigingssport, drijft in belangrijke mate op de inzet van vrijwilligers: die verzorgen de organisatie van de sportclubs, geven training en organiseren wedstrijden en evenementen. Vooral de aantallen vrijwilligers zijn daarbij indrukwekkend: berekend op basis van bevraging van sportclubs blijkt dat meer dan een half miljoen vrijwilligers actief zijn bij sportclubs. Gezamenlijk verrichten ze naar schatting 56.000 fte aan werk (Goossens et al. 2015). In aantallen zijn dit veel meer personen dan de betaalde krachten in de sport. In de gehele sporteconomie (clubs, maar ook bestuur en onderwijs) zijn 150.000 personen werkzaam. Zij zijn per persoon wel meer uur per week actief in de sport dan de vrijwilligers: de betaalde krachten verzetten gezamenlijk 110.000 fte aan werk (Kuipers et al. 2015).

De hiervoor genoemde cijfers zijn gegenereerd vanuit het perspectief van de ‘werkgever’: de sportverenigingen. Hoe zien burgers dat zelf? 12% van de Nederlanders van 12 jaar en ouder geeft aan maandelijks of vaker als vrijwilliger actief te zijn in de sport (tabel 2.16). Omgerekend gaat het om meer dan anderhalf miljoen Nederlanders. Men vindt zelf vaker dat men actief is al vrijwilliger dan dat dit door verenigingen zo waargenomen wordt. Misschien zien verenigingen een min of meer verplichte bardienst of inzet als scheidsrechter niet als een vrijwilligerstaak die ze in een vragenlijst registreren, terwijl dat door de deelnemers zelf wel zo kan worden ervaren.

Tussen 2012 en 2014 is er geen verandering te zien in het aandeel van de bevolking dat maandelijks of vaker actief is als vrijwilliger in de sport. Vaker zijn het mannen, mensen jonger dan 65 jaar, met een middelbare of hogere opleiding, in goede gezondheid en met een westerse achtergrond (zie tabel A.5 in internetbijlage A).

Tabel 2.16

Vrijwilligerswerk in de sport, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)

	2012	2014
dagelijks	1	1
eens per week of vaker	6	7
eens per maand of vaker	5	5
enkele keren in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek	11	10
niet in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek	78	78
kernindicator: maandelijks of vaker actief als vrijwilliger in de sport	11	12

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Veldvoetbal kent de grootste groep vrijwilligers die maandelijks of vaker actief is. 31% geeft aan dat ze het meest actief waren als vrijwilliger in deze sport in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek. Op grote afstand volgen hockey (7%), tennis (6%) en volleybal (5%, niet in tabel).

Van de vrijwilligers die maandelijks of vaker actief zijn, is bijna de helft (48%) actief als trainer, coach of begeleider van sporters en een derde (34%) helpt in commissies of met organisatorische zaken. Met bardiensten of het organiseren van evenementen of toernooien is 24% actief en 21% heeft een taak als official of als bestuurslid (niet in tabel). De verbondenheid van de vrijwilligers met de organisatie waar men actief is, is groot (tabel 2.17): 70% van de maandelijkse vrijwilligers geeft aan dat ze zelf lid zijn (geweest) van de vereniging waar ze vrijwilligerswerk doen, en 55% geeft aan dat een familielid lid is (geweest). Ook is het vrijwilligerswerk regelmatig onderwerp van gesprek: 46% van de vrijwilligers heeft het wekelijks met anderen over hun werkzaamheden. Of dit andere vrijwilligers zijn bij dezelfde organisatie of andere mensen is niet bekend.

Tabel 2.17

Verbondenheid met de sport als vrijwilliger, maandelijkse vrijwilligers van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	ja	nee
is zelf lid (geweest) van de vereniging/organisatie waar hij/zij vrijwilliger is	70	30
familieleden zijn lid (geweest) van de vereniging/organisatie waar hij/zij vrijwilliger is	55	45
praat wekelijks of vaker met andere mensen over het vrijwilligerswerk in de sport	46	54

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

2.7 Volgen van sport via de media

Binding met sport ontstaat niet alleen door zelf actief te zijn, maar ook door sport te volgen via de media. Ruim de helft van de bevolking (57%) leest, kijkt of luistert wekelijks of vaker over of naar sport (tabel 2.18). Voor het dagelijkse gebruik zijn televisie, kranten en internet even populair: elk van deze media wordt voor 13% à 15% van de Nederlanders gebruikt om sport te volgen. Voor het minimaal wekelijkse volgen is de televisie het populairst. Meer mannen dan vrouwen volgen van sport via de media. Volgers zijn vaak wat ouder. Waar we in andere vormen van betrokkenheid bij sport (zelf doen, bezoek of vrijwilligerswerk) verschillen zagen naar opleidingsniveau, maakt het opleidingsniveau maar beperkt verschil voor het volgen van sport via de media. Hetzelfde geldt voor gezondheid: mensen met een goede én mensen met een slechte gezondheid volgen even vaak sport via de media. (zie tabel A.6 in internetbijlage A).

Tabel 2.18

Frequentie van sport volgen via diverse media in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	combinatie media ^a	televisie	radio	kranten of tijdschriften	internet ^b
dagelijks	27	13	3	15	14
eens per week of vaker	30	36	8	17	14
eens per maand of vaker	12	15	7	9	9
enkele keren in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek	20	24	17	16	16
niet	11	12	65	43	47
kernindicator: wekelijkse mediavolger	57				

- a Combinatie van volgen via televisie, radio, kranten/tijdschriften en internet. *Dagelijks* geeft aan dat een van deze vormen dagelijks wordt gebruikt voor het volgen van sport, *niet* dat geen enkele vorm wordt gebruikt.
- b Via internet is ook radio en televisie te volgen of zijn kranten en tijdschriften online te lezen. De respondent beoordeelde zelf via welk medium hij/zij sport heeft gevolgd; in de vragenlijst zijn hierover geen instructies opgenomen.

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Ook via sociale media is men betrokken bij sport (tabel 2.19). Een vijfde van de bevolking (21%) bekijkt wekelijks of vaker sport via sociale media of gebruikt deze vorm om zelf sportgerelateerde berichten, foto's of filmpjes te plaatsen. Tegelijkertijd doet ook ruim de helft van de bevolking (56%) niets met sociale media in relatie tot sport. Evenals bij de traditionelere media zijn het vaker mannen dan vrouwen die gebruikmaken van sociale media voor sport, maar naar leeftijd is een omgekeerd beeld te zien: juist de 12-19-jarigen zijn actief bezig om hun sport te volgen of zelf hierover te posten. Dit is ook een groep die zich over het algemeen veel met sociale media bezighoudt (zie tabel A.7 in internetbijlage A).

Tabel 2.19

Frequentie van gebruik van sociale media voor de sport in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	2014
dagelijks	9
eens per week of vaker	12
eens per maand of vaker	8
enkele keren in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek	15
niet	56

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Wat doet men via de sociale media in relatie tot sport? Het vaakst worden sociale media gebruikt om andere sporters te volgen (77%, tabel 2.20). Daarmee toont dit medium overeenkomsten met de traditionele media. Tegelijkertijd is men actief om de eigen sportprestaties weer te geven of te organiseren. Bijna de helft (49%) van de gebruikers die maandelijks of vaker op sociale media met sport bezig is, gebruikt dit middel om af te spreken met sportmaatjes of om over sportprestaties na te praten. Tot slot gebruikt 28% sociale media om zich in te schrijven voor wedstrijden of evenementen en een kwart gebruikt het voor trainingen (bv. Runkeeper voor hardlopen of Strava voor fietsen).

Tabel 2.20

Reden van gebruik van sociale media voor sport, mensen die maandelijks of vaker sociale media voor sport gebruiken, 2014 (in procenten)

	2014
filmpjes of foto's van andere sporters bekijken	77
afspreken met anderen om te gaan sporten	49
napraten over geleverde sportprestaties	49
filmpjes of foto's van eigen sportactiviteit plaatsen	28
inschrijven voor wedstrijden/evenementen	28
gebruiken bij de eigen sporttraining	25

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Noten

- 1 In de vragenlijst konden mensen naast deze 47 vooraf gecodeerde sporttakken ook een sporttak opgeven bij de categorie 'anders'. Hieruit zijn de sporttakken 'yoga' en 'overige vechtsporten' afgeleid, waardoor in tabel 2.2 49 sporttakken genoemd zijn.
- 2 In de Rapportage sport 2014 (Tiessen-Raaphorst 2015) zijn de uitkomstmaten gepresenteerd voor de bevolking tot en met 79 jaar. Gebaseerd op de data van het Aanvullende Voorzieningengebruik Onderzoek (AVO), dat is gestart in 1979, was het logisch 79 jaar als een bovengrens te hanteren in voorgaande rapportages. Destijds vormde de respondentgroep van 80 jaar en ouder nog geen representatief beeld van de totale groep 80-plussers. In de huidige samenleving vormt de groep 80-plussers een steeds groter deel van de respondenten. Om die reden is er vanaf nu afgestapt van het hanteren van een leeftijdsgrens (zoals bij cultuur ook al gebruikelijk was). Hierdoor zijn de percentages sportdeelname (-2%), clublidmaatschap (-1%), sportbezoek (-2%) en het volgen van sport via de media (-3%) in deze publicatie lager dan in de Rapportage sport 2014.
- 3 In het VTO is niet gevraagd naar sportmotieven. Om deze indeling te krijgen, is gebruikgemaakt van de data van de Sportersmonitor 2010 van het Mulier Instituut, waarin zowel naar motieven als naar sportdeelname op basis van de RSO-vragenlijst is gevraagd. De bewerkingen zijn uitgevoerd door Remko van den Dool van het Mulier Instituut. De genoemde motieven zijn: lichaamsbeweging/gezondheid, advies opvolgen van arts/fysiotherapeut, afslanken, opbouw van conditie/kracht/lenigheid, competitie/meten met anderen, prestatie/jezelf verbeteren, leren nieuwe vaardigheden, leuke activiteit/plezier, gezelligheid/sociale contacten, lekker buiten zijn, niet duur, goede voorzieningen/accommodatie.
- 4 Bij de ontwikkeling van de RSO-vragenlijst werden als antwoordcategorieën voor sportfrequentie de volgende opties aangegeven: niet; 1-11 keer; 12-59 keer; 60-119 keer; 120 keer of vaker (Van Bottenburg 1999). De reden van de ontwikkelaars van deze vragenlijst om deze waarden niet te laten overeenko-

men met wekelijks (52 keer) of twee keer per week (104 keer) was dat respondenten waarschijnlijk niet iedere week of maand even vaak sporten. Door de categorieën iets ruimer te stellen, zou mogelijkheid worden gegeven hierin wel een goede afweging te maken. Deze indeling is sindsdien aangehouden in rapporten op basis van de RSO-vragenlijst.

3 Cultuur

Andries van den Broek

Net als sport is cultuur een vorm van vrijetijdsbesteding met vele gezichten. Men kan cultuur in het dagelijks leven een plek geven in mediagebruik of als gespreksonderwerp, cultuuruitingen van uiteenlopende aard bezoeken, zelf vormen van cultuur beoefenen en culturele instellingen of evenementen met geld of anderszins steunen. In dit hoofdstuk komen achtereenvolgens cultureel mediagebruik, cultuurbezoek, cultuurbeoefening en steun voor cultuur aan de orde. Steeds komt eerst het beeld op hoofdlijnen aan de orde, gevolgd door meer gedetailleerde informatie. Wat betreft bezoek, beoefening en steun is ook een vergelijking tussen 2012 en 2014 mogelijk.

3.1 Cultureel mediagebruik

In vto'14 zijn respondenten bevraagd over de mate waarin ze via diverse media cultuur tot zich nemen. Daarbij zijn vier typen media en vier typen cultuur onderscheiden.

Bij media gaat het om het onderscheid tussen gedrukte media, radio/tv, internet en sociale media. Uiteraard zijn die vier steeds lastiger van elkaar te scheiden: kranten en tijdschriften alsook radio en tv kennen naast de traditionele verschijningsvormen ook digitale varianten.¹

Respondenten is naar mediagebruik voor vier typen cultuur gevraagd: populaire voorstellingen, gecanoniseerde voorstellingen, beeldende kunst en erfgoed. Deze termen zijn niet in de enquête zelf gebruikt. Daar luidde de omschrijvingen respectievelijk: 'popmuziek, cabaret of film', 'klassieke muziek, inclusief concerten of uitvoeringen, toneel, moderne dans of klassiek ballet', 'beeldende kunst, vormgeving of architectuur' en 'oude gebruiken, ambachten of tradities, of historische gebouwen, voorwerpen of gebeurtenissen'.

Een en ander is in één compacte tabel samen te vatten door niet de frequentie te bekijken, maar alleen te bezien of men iets in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek al dan niet minstens één keer had gedaan (bereik). Hierin zijn enkele duidelijke hoofdlijnen te onderkennen. De eerste is dat het overgrote deel van de bevolking in de loop van het jaar eenmaal of vaker een plekje voor cultuur via de media inruimt. Samengenomen over de vier typen media betreft dat 86% van de bevolking. Van de vier typen cultuur staan populaire voorstellingen bij meer mensen op het mediarepertoire (bij ruim driekwart van de bevolking minstens één keer) dan de andere cultuurvormen (tabel 3.1).

Tabel 3.1

Bereik van cultuur in mediagebruik, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	gedrukte media	radio/tv	internet	sociale media	media totaal
populaire voorstellingen	51	68	48	38	77
gecanoniseerd voorstellingen	34	42	21	18	54
beeldende kunst	30	32	23	15	42
erfgoed	34	38	24	15	49
cultuur totaal	64	78	56	44	86

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Het weidst verbeide cultureel mediagebruik is het volgen van programma's op radio/tv. Het jaarlijkse bereik daarvan is ruim driekwart van de bevolking. Dat wordt gevolgd door het lezen van gedrukte media en dan pas door het raadplegen van internet en door sociale media. Internetgebruik en sociale media zijn in de relatief korte tijd dat ze bestaan weliswaar in aanzienlijke mate een toegang tot cultuur geworden, maar hebben de 'traditionele media' van het gedrukte woord en de omroep in dit opzicht (nog?) niet van de troon weten te stoten.

Er is een zekere differentiatie in het type mediagebruik al naar gelang welk type cultuur het betreft: bij populaire voorstellingen liggen de verhoudingen in gebruikte media anders dan bij gecanoniseerde voorstellingen en dan bij erfgoed. Absoluut maar ook verhoudingsgewijs is het gebruik van internet en vooral van sociale media bij populaire voorstellingen groter.

De hiervoor gepresenteerde cijfers hebben slechts betrekking op het grove onderscheid tussen wel of niet via de media 'iets cultureels' te hebben gedaan in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek. Dit is een (te) grof raster, dat verhult dat een deel van de mensen dit met enige regelmaat doet, vooral waar het populaire voorstellingen betreft (tabel 3.2). Na de eerdere constatering dat dat type voorstellingen het grootste bereik via mediagebruik kent (tabel 3.1), blijkt die betrokkenheid bij populaire cultuur ook vaker intensiever te zijn. De kolom 'eens per week of vaker' is bij populaire voorstellingen zelfs beter gevuld dan de kolom 'eens per maand of vaker' bij de andere drie typen cultuur.

Tabel 3.2

Frequentie van cultureel mediagebruik, naar type medium en per type cultuur, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	niet	enkele keren	eens per maand of vaker	eens per week of vaker	dagelijks
<i>populaire voorstellingen</i>					
gedrukte media	49	19	13	14	6
radio en/of tv	32	22	18	18	9
internet	52	20	14	10	3
sociale media	62	17	10	8	3
<i>gecanoniseerde voorstellingen</i>					
gedrukte media	66	16	8	7	3
radio en/of tv	58	23	9	7	3
internet	79	13	5	3	1
sociale media	82	11	4	2	1
<i>beeldende kunst</i>					
gedrukte media	70	15	7	6	1
radio en/of tv	68	18	8	5	1
internet	77	13	6	3	1
sociale media	85	9	4	2	1
<i>erfgoed</i>					
gedrukte media	66	20	3	4	1
radio en/of tv	62	23	10	5	1
internet	76	16	5	2	1
sociale media	85	10	3	2	1

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Om de verdeling van cultuur in mediagebruik over de bevolking in kort bestek te bezien, is ook in dit geval weer teruggegrepen op een verdichting van informatie. Die verdeling over de bevolking is berekend voor het bereik van de vier typen cultuur tezamen per type medium (tabel 3.4) en voor de vier typen medium tezamen per type cultuur (tabel 3.3). In welke mate is cultuur binnen diverse delen van de bevolking een onderdeel van het mediagebruik? Vooral leeftijd, opleidingsniveau en etniciteit geven daarbij verschillen te zien (tabel 3.3). Erfgoed en gecanoniseerde voorstellingen zijn bij meer ouderen dan jongeren onderdeel van mediagebruik. Bij populaire voorstellingen is het andersom. Beeldende kunst leeft onder tieners minder dan onder andere leeftijdsgroepen. Over de hele culturele breedte zijn hogeropgeleiden in hun mediagebruik meer met cultuur bezig dan lageropgeleiden. Het scherpst is dit verschil bij beeldende kunst, maar het geldt ook voor populaire voorstellingen. Etniciteit tot slot geeft telkens te zien dat men in kringen met een niet-westerse herkomst minder met cultuur bezig is dan in kringen met een westerse achtergrond.

Tabel 3.3

Bereik van cultureel mediagebruik, naar type cultuur en naar achtergrondkenmerken, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	populaire voor- stellingen	gecanoni- seerde voorstellingen	beeldende kunst	erfgoed	totaal
<i>totaal</i>	79	57	45	51	86
<i>geslacht</i>					
mannen	80	53	47	54	86
vrouwen	79	60	43	49	85
<i>leeftijd</i>					
12-19 jaar	83	42	32	32	83
20-34 jaar	86	53	43	48	87
35-49 jaar	87	53	48	54	89
50-64 jaar	81	62	53	58	87
≥ 65 jaar	58	68	43	54	81
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>					
lager onderwijs	64	47	26	41	76
middelbaar onderwijs	82	56	46	56	88
hoger onderwijs	88	71	66	64	94
<i>huishoudensinkomen</i>					
tot modaal	73	53	42	45	79
1 tot 1,5 keer modaal	73	54	37	45	82
1,5 tot 2,5 keer modaal	83	57	45	52	90
boven 2,5 keer modaal	87	62	57	62	92
<i>stedelijkheid</i>					
zeer sterk stedelijk	81	63	52	54	86
sterk stedelijk	81	60	48	51	87
matig stedelijk	78	54	42	49	87
weinig stedelijk	77	52	40	50	83
niet stedelijk	77	50	39	55	87
<i>etniciteit</i>					
Nederlands	81	57	46	53	87
westers	81	63	52	55	87
niet-westers	68	51	36	35	76

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder, exclusief scholieren en studenten.

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Tabel 3.4

Bereik van cultureel mediagebruik, naar type medium en naar achtergrondkenmerken, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	gedrukte media	radio/tv	internet	sociale media
<i>totaal</i>	64	78	56	44
<i>geslacht</i>				
mannen	64	78	59	44
vrouwen	64	78	54	43
<i>leeftijd</i>				
12-19 jaar	33	70	57	57
20-34 jaar	66	78	68	58
35-49 jaar	65	80	65	49
50-64 jaar	68	80	57	39
≥ 65 jaar	59	78	32	20
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>				
lager onderwijs	47	70	31	27
middelbaar onderwijs	67	78	59	44
hoger onderwijs	78	87	73	50
<i>huishoudensinkomen</i>				
tot modaal	56	69	52	46
1 tot 1,5 keer modaal	55	74	45	37
1,5 tot 2,5 keer modaal	67	83	56	45
boven 2,5 keer modaal	75	84	70	49
<i>stedelijkheid</i>				
zeer sterk stedelijk	67	77	64	49
sterk stedelijk	65	81	59	46
matig stedelijk	63	78	54	42
weinig stedelijk	60	75	47	39
niet stedelijk	63	77	54	42
<i>etniciteit</i>				
Nederlands	66	80	57	44
westers	65	77	59	48
niet-westers	47	64	48	42

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder, exclusief scholieren en studenten.

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

In welke mate neemt men binnen diverse delen van de bevolking via welke media (informatie over) cultuur tot zich? Naast leeftijd, opleiding en etniciteit geeft ook inkomen een aanzienlijke differentiatie te zien (tabel 3.4). Al deze vormen van oriëntatie op cultuur zijn vaker te vinden onder hogeropgeleiden, hogere inkomensgroepen en mensen met een westerse etnische achtergrond. Naar leeftijd doet zich een verschil voor tussen lezen enerzijds versus internet en sociale media anderzijds. Jongeren lezen minder over cultuur, ouderen maken minder gebruik van internet en sociale media. Het volgen van programma's op radio en/of tv heeft onder alle leeftijdsgroepen het meeste ingang gevonden, en dat verschilt bovendien het minst naar leeftijd.

Gebruik van sociale media ligt op de grens tussen mediagebruik en een gesprek met anderen. De frequentie waarin men met anderen over cultuur praat, is ook in kaart gebracht. Gespiegeld aan mediagebruik is het verleidelijk dan van face-to-facecommunicatie te spreken. Niet uit te sluiten is echter dat men per telefoon of Skype (ook hier is sprake van convergentie met internet) met anderen over cultuur heeft gesproken.² Bij praten over cultuur liggen de verhoudingen naar type cultuur nagenoeg hetzelfde als bij mediagebruik (tabel 3.5). De verdeling ervan over de bevolkingsgroepen volgt ook hetzelfde patroon als cultureel mediagebruik (niet in tabel).

Tabel 3.5

Frequentie praten over cultuur, per type cultuur, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	niet	enkele keren	eens per maand of vaker	eens per week of vaker	dagelijks
populaire voorstellingen	41	27	17	12	3
gecanoniseerde voorstellingen	68	21	7	4	1
beeldende kunst	70	18	7	3	1
erfgoed	67	23	7	2	1

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Een bijzondere vorm van mediagebruik, ook wel opgevat als een vorm van cultuurgebruik, is boeken lezen. Het lezen van papieren exemplaren geeft een lichte teruggang te zien, van 78% naar 76% van de bevolking dat zegt in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek minstens enkele keren een boek te hebben gelezen. Het percentage mensen dat minstens elke maand boeken leest, bleef daarentegen stabiel op 51%. Daar staat een groeiend bereik van e-books tegenover. Het totale bereik van e-books steeg van 16% naar 22%, het percentage dat minstens maandelijks e-books leest, ging van 8% naar 12%. Beide trends bij elkaar optellend, blijft het lezen constant: het totale bereik van boeken lezen (minstens enkele keren per jaar) was en bleef 79%, het maandelijks bereik bleef ruim de helft (54% in 2012, 55% in 2014).

3.2 Cultuurbezoek

Interesse in cultuur kan behalve in cultuurconsumptie via de media ook tot uiting komen in fysiek bezoek aan voorstellingen, tentoonstellingen, evenementen en instellingen.

Het totale spectrum aan cultuur samen nemend, bracht het overgrote deel (92%) van de inwoners van Nederland (van 6 jaar of ouder) in de loop van 2014 één keer of vaker een cultuurbezoek (tabel 3.6). Dit spectrum omvat voorstellingen in de populaire en gecanoniseerde genres, beeldende kunst (in een museum of daarbuiten), erfgoed (musea, archieven, archeologische vindplaatsen, historische plekken en festivals), alsook bibliotheken. Per hoofd van de bevolking legde men gemiddeld 24,5 van zulke bezoeken af. Dat varieert van het bekijken van beelden of oude gebouwen in de openbare ruimte via het luisteren naar een levensliedzanger in de lokale kroeg of een bezoek aan bibliotheek tot het bezoeken van een archief of een operavoorstelling.

Tabel 3.6

Bereik en bezoekfrequentie cultuur, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2014 (in procenten resp. aantallen)

	bereik	bezoekfrequentie
populaire voorstellingen	82	8,8
gecanoniseerd voorstellingen	38	1,6
beeldende kunst ^a	59	6,5
erfgoed ^a	66	5,4
bibliotheek	39	4,3
totaal	92	24,5

a In de bezoekfrequenties van erfgoed en van beeldende kunst zit een overschatting, omdat de frequentie van museumbezoek bij beide is meegeteld (bezoekfrequentie is in de vto-gegevens niet naar type museum te scheiden).

Bron: SCP/CBS (vto'14)

Zowel wat betreft bereik als gemiddelde bezoekfrequentie trekken voorstellingen in het populaire genre het meeste publiek (ruim 80% van de bevolking kwam er in de loop van 2014 eenmaal of vaker, gemiddeld bijna negen keer). Tot de populaire voorstellingen zijn de volgende genres gerekend: musical, film, popmuziek, *urban music*, dance, jazz, levenslied, wereldmuziek, cabaret en volksdans. Ook feesten met muziek en theater zijn meegeteld. Gecanoniseerde voorstellingen (toneel, opera, klassieke muziek, klassieke dans, modern ballet en literaire bijeenkomsten) blijven daar aanzienlijk bij achter, zowel wat betreft bereik (38%) alsook en vooral wat betreft gemiddelde bezoekfrequentie (anderhalf bezoek per jaar). Bibliotheken hebben een vergelijkbaar bereik (39%), maar een hogere bezoekfrequentie (ruim vier bezoeken). Beeldende kunst en erfgoed nemen beide een middenpositie in tussen de polen van populaire voorstellingen enerzijds en gecanoniseerde voorstellingen en bibliotheken anderzijds (met een bereik van 60% resp. 66% en

een gemiddelde bezoekfrequentie van zes bezoeken per jaar). Ter toelichting: bezoek aan erfgoed omvat in deze meting (fysiek) bezoek aan historische musea, volkenkundige musea, archieven, archeologische vindplaatsen, historische dorpen, steden of gebouwen en historische evenementen. Bij bezoek aan beeldende kunst gaat het om het bekijken ervan in musea en daarbuiten, inclusief de openbare ruimte.

Het bereik van deze vijf typen cultuur is niet alleen ongelijk van grootte, maar is ook ongelijk over de bevolking verdeeld (tabel 3.7).

Tabel 3.7

Bereik van cultuur, naar type cultuur en naar achtergrondkenmerken, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	populair voor- stellingen	gecanoni- seerde voorstellingen	beeldende kunst	erfgoed	biblio- theek	totaal
<i>totaal</i>	82	38	59	66	39	92
<i>geslacht</i>						
mannen	81	35	58	67	33	91
vrouwen	82	42	60	65	45	92
<i>leeftijd</i>						
6-11 jaar	92	41	58	73	82	100
12-19 jaar	94	40	65	67	62	98
20-34 jaar	92	35	60	65	33	96
35-49 jaar	85	36	57	69	43	93
50-64 jaar	80	39	64	68	27	90
≥ 65 jaar	58	42	51	56	27	80
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>						
lager onderwijs	62	27	38	47	21	78
middelbaar onderwijs	84	33	57	64	29	94
hoger onderwijs	89	53	78	83	46	97
<i>huishoudensinkomen</i>						
tot modaal	80	35	53	53	42	89
1 tot 1,5 keer modaal	73	32	50	57	36	86
1,5 tot 2,5 keer modaal	85	37	60	71	40	94
boven 2,5 keer modaal	89	47	73	79	41	97
<i>stedelijkheid</i>						
zeer sterk stedelijk	84	41	66	67	42	91
sterk stedelijk	82	38	61	66	43	92
matig stedelijk	81	36	58	67	37	92
weinig stedelijk	79	36	53	63	35	91
niet stedelijk	80	40	54	66	35	91

Tabel 3.7

(Vervolg)

	populair voor- stellingen	gecanoni- seerde voorstellingen	beeldende kunst	erfgoed	biblio- theek	totaal
<i>etniciteit</i>						
Nederlands	82	39	59	69	38	92
westers	81	41	68	70	36	89
niet-westers	81	30	51	50	51	91

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder, exclusief scholieren en studenten.

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Het bereik van gecanoniseerde voorstellingen en van bibliotheken is wat hoger onder vrouwen dan onder mannen. Verder zijn er nauwelijks verschillen tussen de seksen. In het bereik van gecanoniseerde voorstellingen en van beeldende kunst doet zich vrijwel geen onderscheid naar leeftijd voor. Heel anders is dat bij erfgoed, bij populaire kunsten en vooral bij bibliotheken, waar het bereik groter is onder jongere leeftijdscategorieën. Bij ongeacht welke vorm van cultuur geldt dat het bereik groter is naarmate iemand meer opleiding heeft genoten. Dit verschil is bij inkomen geringer. Uit eerdere analyses (bv. Van den Broek 2014) is bekend dat de verschillen in cultuurbezoek naar inkomen voor een belangrijk deel worden (weg)verklaard door verschillen in genoten opleidingsniveau. De stedelijkheid van de plek waar men woont (bepaald aan de hand van de vier cijfers van de postcode), houdt enig verband met het bereik van beeldende kunst en bibliotheken, maar niet met dat van voorstellingen en erfgoed. Onder mensen met een niet-westerse etnische achtergrond is het bereik van gecanoniseerde voorstellingen, beeldende kunst en erfgoed kleiner, maar het bereik van bibliotheken groter (wat deels komt doordat die groepen verhoudingsgewijs veel kinderen en jongeren tellen).

Over de rol van afstand tot voorzieningen is iets meer te zeggen doordat het CBS voor het jaar 2012 een koppeling heeft gemaakt tussen de VTO-cijfers en gegevens uit de Nabijheidsstatistiek: een berekening van de afstand tot bepaalde voorzieningen, op basis van de vier cijfers van het postcodegebied waarin iemand woont. Deze Nabijheidsstatistiek is 'werk in uitvoering'; voor het jaar 2012 omvatte de data eind 2015 vier culturele voorzieningen: musea, theaters/schouwburgen, poppodia en bibliotheken. De waarde van deze statistiek is sterk afhankelijk van de definitie van voorzieningen en van de beschikbare informatie. Bij musea en bibliotheken is de waarde ervan groot, omdat van die instellingen het aanbod goed in kaart is gebracht, hoewel het begrip 'museum' geen beschermde titel is en er meer (kleine) musea zijn dan dat er in de Nabijheidsstatistiek zijn opgenomen. Bij podia is het lastiger: vooral bij poppodia zijn er vele kleine niet-geregistreerde podia en festivals (in de zin van geen lid van de branchevereniging), om nog maar te zwijgen van cafés waar lokale bandjes spelen. Ook menige kerk doet regelmatig als podium dienst zonder dat dat in de Nabijheidsstatistiek is opgenomen. Kortom: bij podia gaat het alleen om de grotere podia

die aangesloten zijn bij brancheverenigingen (Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecteuren (vscd), resp. Vereniging Nederlandse Poppodia en -Festivals (VNPFF)). Weinig mensen in Nederland hoeven ver te reizen om de/het dichtstbij gelegen bibliotheek, museum of podium te bereiken (tabel 3.8). Bibliotheken zijn de meest nabijgelegen culturele voorziening, gevolgd door musea en theaters/schouwburgen. Dat poppodia hier als verst weg gelegen type voorziening te boek staan, zegt vermoedelijk meer over het feit dat veel kleinere podia niet in de Nabijheidsstatistiek zijn vertegenwoordigd dan over de feitelijke afstand tot podia waarop populaire muziek is te beluisteren.

Tabel 3.8

Afstand tot culturele voorziening, berekend op basis van postcodes (in procenten)

	bibliotheek	museum	podium anders dan pop	poppodium
< 1 km	30	14	12	3
1 tot 2 km	47	26	22	9
2 tot 5 km	19	38	30	20
5 tot 10 km	3	20	22	21
≥ 10 km	0	2	15	47

Bron: SCP/CBS (VTO'12 gekoppeld aan Nabijheidsstatistiek)

De diverse individuele achtergrondkenmerken vertonen nauwelijks samenhang met de afstand tot voorzieningen (niet in tabel), met uitzondering van de vijfdeling naar stedelijkheid. Hoe minder verstedelijkt men woont, hoe groter de afstand tot voorzieningen, vooral tot podia. Dat laat de vraag onbeantwoord in hoeverre afstand een relevante factor voor bezoek is. Aannemend dat afstand mogelijk vooral belemmerend is voor herhaald bezoek, is dit niet voor bereik maar voor bezoekfrequentie geanalyseerd (tabel 3.9). Er blijkt inderdaad een verband tussen bezoekfrequentie en afstand te zijn. De regressiecoëfficiënten zijn niet sterk, en controle voor de andere in dit hoofdstuk wel genoemde kenmerken maakt de effecten bij podia zelfs volledig ongedaan.

Helaas zijn de gegevens over bereik en bezoekfrequentie uit 2014 maar deels met die uit 2012 te vergelijken. In het veldwerk van 2012 waren twee fouten geslopen, waardoor niet alle respondenten naar hun bezoek aan beeldende kunst en aan erfgoed gevraagd is. In een vergelijking van VTO'14 met VTO'12 ontbreken dus die twee typen cultuurbezoek. Het is wel mogelijk om het bezoek aan voorstellingen, musea en bibliotheken te vergelijken. Er zijn nog twee andere complicaties. In vergelijking met eerdere rapportages over VTO'12 (Van den Broek 2014; Van den Broek en Van Houwelingen 2015; ocv 2013) kunnen sommige cijfers over 2012 anders uitvallen, omdat het CBS in de tussentijd een kleine onvolkomenheid in de eerder gebruikte weegfactor ontdekte en repareerde. Ten tweede bleek de term 'voorstelling van beeldende kunst', bedoeld om bezoek aan vormen van mediakunst te bevragen, zo veel 'hits' uit te lokken dat dit bij nader inzien wel op een misverstand moest berusten (mogelijk vooral omdat het de eerste keer was dat het woord

‘beeldende kunst’ in de vragenlijst werd gebruikt; vragen naar bezoek aan beeldende kunst in musea en elders volgden erna). Anders dan eerder (Van den Broek 2014; ocw 2013) is dat item nu niet in de optellingen ‘bezoek totaal’, ‘voorstellingen totaal’ en ‘gecanoniseerde voorstellingen’ opgenomen. Daardoor vallen de bereik- en bezoekcijfers van die optellingen over 2012 lager uit dan in die eerdere berekeningen.

Tabel 3.9

Relatie tussen afstand en bezoekfrequentie: gemiddeld aantal bezoeken en regressiecoëfficiënten*

	bibliotheek	museum	podium anders dan pop	poppodium
< 1 km	5,2	2,8	3,5	2,8
1 tot 2 km	4,7	2,1	2,8	1,5
2 tot 5 km	3,9	1,9	2,6	1,7
5 tot 10 km	2,9	1,4	2,0	1,4
≥ 10 km	–	0,8	2,2	1,2
beta ongecontroleerd	–0,06	–0,11	–0,07	–0,05
beta gecontroleerd voor de overige persoonskenmerken in tabel 3.7	–0,06	–0,08	(–0,03)	(–0,01)

* De cijfers in deze tabel betreffen niet-studerenden ouder dan 20 jaar.

Bron: scp/cbs (vto’12 gekoppeld aan Nabijheidsstatistiek)

In twee jaar tijd zijn normaliter geen grote veranderingen te verwachten. De voorbije jaren waren op het vlak van cultuur echter niet in alle opzichten normaal te noemen. Het was enerzijds de periode waarin bezuinigingen van de overheden op cultuursubsidies (voor kunsten vooral) voelbaar werden, en anderzijds ook de periode van spraakmakende heropeningen van prominente musea. Dat laatste blijkt de bezoekcijfers sterker te hebben beïnvloed dan het eerste (tabel 3.10). Voorlopig althans. Terwijl heropenende musea direct tot meer aanbod leiden, waarvan onzeker is of dat niet een tijdelijke opleving zal blijken te zijn, kan het omgekeerd zo zijn dat de (som van) bezuinigingen een langzamer effect op termijn hebben. Hoe dan ook: tussen 2012 en 2014 is een groeiend bereik (het aandeel van de bevolking dat minstens één bezoek aflegde) van musea te zien, maar geen dalend bereik van voorstellingen. Ook de uitsplitsing naar populaire en gecanoniseerde voorstellingen brengt geen noemenswaardige verschillen tussen 2012 en 2014 aan het licht. Wel moesten bibliotheken een kleine veer laten.

Tabel 3.10

Bereik en bezoekfrequentie voorstellingen, musea en bibliotheken, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten resp. aantallen)

	2012	2014
bereik voorstellingen, musea, bibliotheken totaal	89	89
gemiddeld aantal bezoeken voorstellingen, musea, bibliotheken totaal	17,7	16,9
bereik voorstellingen totaal	84	84
gemiddeld aantal bezochte voorstellingen	11,1	10,4
bereik populaire voorstellingen	81	82
gemiddeld aantal bezochte populaire voorstellingen	9,6	8,8
bereik gecanoniseerde voorstellingen	38	38
gemiddeld aantal bezochte gecanoniseerde voorstellingen	1,6	1,6
bereik musea totaal	49	53
gemiddeld aantal museumbezoeken	1,9	2,2
bereik bibliotheken totaal	42	39
gemiddeld aantal bibliotheekbezoeken	4,6	4,3

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Het totale cultuurbezoek is in het bezoek aan vele verschillende concrete cultuuruitingen uiteen te leggen. Er is gevraagd naar bezoek aan uiteenlopende typen voorstelling, museum, beeldende kunst en erfgoed. De hiervoor gepresenteerde cijfers zijn optellingen van die gedetailleerder informatie (er is niet gevraagd naar bezoek aan gecanoniseerde voorstellingen, dat is een optelling achteraf).

Hierna wordt meer precisie betracht, om te beginnen over voorstellingen (tabel 3.11). Toneel en klassieke muziek zijn de gecanoniseerde voorstellingen met het grootste bereik. In het populaire genre steken filmvoorstellingen en muziekoptredens op feesten met kop en schouders boven de rest uit.

Tabel 3.11

Bereik en bezoekfrequentie voorstellingen, naar type voorstelling, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten resp. aantallen)

	bereik		bezoekfrequentie	
	2012	2014	2012	2014
gecanoniseerde voorstellingen	38	38	1,6	1,6
klassiek concert	16	15	0,5	0,5
opera of operette	5	5	0,2	0,2
toneel	25	25	0,6	0,5

Tabel 3.11

(Vervolg)

	bereik		bezoekfrequentie	
	2012	2014	2012	2014
klassieke dans of modern ballet	8	8	0,2	0,2
literaire bijeenkomst of voorleesavond	7	7	0,2	0,2
populaire voorstellingen	81	82	9,6	8,8
film	65	65	3,4	3,3
cabaret	18	17	0,4	0,4
pop	28	28	0,9	0,8
musical	30	26	0,5	0,4
levenslied	7	6	0,2	0,2
jazz	8	8	0,2	0,2
<i>urban music</i>	6	6	0,2	0,1
dance	15	16	0,2	0,2
wereldmuziek	10	8	0,7	0,7
volksdans	9	6	0,2	0,1
feest met live muziek	49	46	1,9	1,9
feest met live theater	24	22	0,6	0,6

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Onder musea zijn kunstmusea en musea over geschiedenis en archeologie de grootste trekpleisters (tabel 3.12). Dat de groei tussen 2012 en 2014 vooral bij kunstmusea te zien is, bevestigt de indruk dat recent heropende kunstmusea deze groeiende toeloop hebben veroorzaakt.

Tabel 3.12

Bereik musea, naar type museum, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)

	2012	2014
musea totaal	49	53
kunst	24	27
geschiedenis of archeologie	27	28
natuur(geschiedenis)	11	12
wetenschap/techniek	10	12
volkenkunde	7	7
gemengd	15	15

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

In 2012 was de peiling van belangstelling voor beeldende kunst en voor erfgoed buiten musea helaas mislukt. Een vergelijking van de uitkomsten uit 2014 met die eerdere peiling is daarom niet mogelijk. In 2014 is de openbare ruimte de plek met het grootste bereik

voor beeldende kunst (tabel 3.13), gevolgd door tentoonstellingen in musea of elders voor oude kunst.

Tabel 3.13

Bereik en bezoekfrequentie beeldende kunst, naar plek van bezichtiging, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2014 (in procenten resp. aantallen)

	bereik	bezoek- frequentie
op een openbare plek (zoals plein, park of openbaar gebouw)	44	2,5
museum of tentoonstelling voor oude kunst	29	0,8
museum of tentoonstelling voor moderne kunst	23	0,6
museum of tentoonstelling voor mediakunst (zoals fotografie, videokunst of film)	18	0,4
museum of tentoonstelling voor vormgeving, mode of architectuur	12	0,2

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Erfgoedbezoek buiten musea krijgt vooral vorm in het bezoeken van historische steden, dorpen of gebouwen (tabel 3.14). Archieven hebben veel minder toeloop, waarbij moet worden aangetekend dat digitaal bezoek aan archieven bij de meting van fysiek bezoek buiten beeld blijft.

Tabel 3.14

Bereik en bezoekfrequentie erfgoed, naar type erfgoed, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2014 (in procenten resp. aantallen)

	bereik	bezoek- frequentie
archieff	5	1,2
archeologische opgraving	12	2,1
historische stad, dorp of gebouw (zoals een kasteel, kerk, molen of oude fabriek)	59	2,5
historisch festival of evenement waar tradities, gebruiken of ambachten worden beoefend	25	0,5

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Deze informatie is ook te bezien vanuit de vraag welke delen van de bevolking daar in meerdere of juist mindere mate aan deelnemen. Dat leidt tot veel cijfers, hoewel er ter beperking daarvan voor is gekozen alleen de cijfers over het bereik en alleen over 2014 te presenteren. Cijfers over bereik op het detailniveau van de diverse afzonderlijke cultuuruitingen zijn te vinden in internetbijlage B op www.scp.nl. In dit hoofdstuk zijn die cijfers slechts op hoofdlijnen bezien en becommentarieerd (tabel 3.15).

Tabel 3.15

Bereik musea, beeldende kunst en erfgoed, naar achtergrondkenmerken, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	musea	beeldende kunst (in musea en elders)	erfgoed (elders dan musea)
<i>totaal</i>	53	59	62
<i>geslacht</i>			
mannen	52	58	63
vrouwen	54	60	61
<i>leeftijd</i>			
6-11 jaar	69	58	69
12-19 jaar	56	65	61
20-34 jaar	48	60	61
35-49 jaar	53	57	65
50-64 jaar	54	64	65
≥ 65 jaar	49	51	54
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>			
lager onderwijs	30	38	44
middelbaar onderwijs	48	57	60
hoger onderwijs	75	78	81
<i>huishoudensinkomen</i>			
tot modaal	44	53	49
1 tot 1,5 keer modaal	45	50	54
1,5 tot 2,5 keer modaal	56	60	67
boven 2,5 keer modaal	66	73	76
<i>stedelijkheid</i>			
zeer sterk stedelijk	57	66	64
sterk stedelijk	55	61	62
matig stedelijk	53	58	62
weinig stedelijk	46	53	60
niet stedelijk	53	54	62
<i>etniciteit</i>			
Nederlands	55	59	64
westers	57	68	67
niet-westers	39	51	45

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder, exclusief scholieren en studenten.

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Er is geen noemenswaardig verschil in het bereik van musea, beeldende kunst en erfgoed tussen mannen en vrouwen. Leeftijd geeft wel een patroon te zien, dat overigens grillig is. In alle drie de gevallen is het bereik onder 65-plussers klein en dat onder kinderen hoog. Opleidingsniveau geeft een sterker en wel eenduidig patroon te zien: hoe hoger opgeleid, hoe groter het bereik van deze drie vormen van cultuur. Inkomen volgt in afgezwakte vorm hetzelfde patroon. Stedelijkheid doet minder ter zake, nog het meest bij beeldende kunst, maar in het geheel niet bij erfgoed. Onder mensen met een niet-westerse etnische achtergrond is het bereik laag.

Tot slot van deze verkenning van cultuurbezoek is van drie kernvariabelen het verschil in bereik tussen 2012 en 2014 naar achtergrondkenmerken uitgesplitst (tabel 3.16). Zonder op details in te gaan en een enkele uitzondering daargelaten, blijkt daaruit vooral hoe stabiel de verdeling van het bereik over de bevolking is.

Tabel 3.16

Trends in het bereik van gecanoniseerde voorstellingen, populaire voorstellingen en musea, naar achtergrondkenmerken, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)

	populaire voorstellingen		gecanoniseerde voorstellingen		musea	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014
<i>totaal</i>	81	82	38	38	49	53
<i>geslacht</i>						
mannen	81	81	35	35	48	52
vrouwen	82	82	42	42	50	54
<i>leeftijd</i>						
6-11 jaar	91	92	49	41	60	69
12-19 jaar	94	94	37	40	49	56
20-34 jaar	93	92	34	35	47	48
35-49 jaar	85	85	35	36	50	53
50-64 jaar	79	80	41	39	53	54
≥ 65 jaar	55	58	41	42	42	49
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>						
lager opgeleid	63	62	27	26	28	29
middelbaar opgeleid	82	84	31	33	44	48
hoger opgeleid	92	88	57	53	76	75
<i>huishoudensinkomen</i>						
tot modaal	76	80	30	35	39	44
1 tot 1,5 keer modaal	76	73	33	32	39	45
1,5 tot 2,5 keer modaal	84	85	40	37	52	56
boven 2,5 keer modaal	89	90	49	47	66	66

Tabel 3.16
(Vervolg)

	populaire voorstellingen		gecanoniseerde voorstellingen		musea	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014
<i>stedelijkheid</i>						
zeer sterk stedelijk	85	84	43	41	61	57
sterk stedelijk	83	82	39	38	46	55
matig stedelijk	81	81	37	36	47	53
weinig stedelijk	78	79	37	36	45	46
niet stedelijk	80	80	32	40	48	53
Nederlands	82		39		53	
westers	81		41		55	
niet-westers	81		28		37	

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder, exclusief scholieren en studenten.

b Berekend over optelling van 2012 en 2014 (n niet-westers te klein voor trends).

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

3.3 Cultuurbeoefening

Hoewel beoefening bij cultuur niet dezelfde prominente plaats heeft als bij sport, is de omvang van cultuurbeoefening groot. Velen nemen in hun vrije tijd een muziekinstrument of een penseel ter hand of beoefenen een andere vorm van kunst. Anderen zijn in hun vrije tijd actief in het onderzoeken van (al dan niet lokale) historische gebeurtenissen en personen of in andere vormen van erfgoedbeoefening. De totale cultuurbeoefening (minstens één keer per jaar) omvat ruim 60% van de bevolking (tabel 3.17). In twee jaar tijd is dit aandeel wel wat gedaald. Dit komt voor rekening van een dalend aandeel kunstbeoefenaars, want erfgoedbeoefening zat juist in de lift. Binnen de geaggregeerde cultuurbeoefening heeft de stijging in het aandeel erfgoedbeoefenaars de daling in het aandeel kunstbeoefenaars niet gecompenseerd. Degenen die zich zijn gaan bezighouden met erfgoed deden blijkbaar ook aan kunstbeoefening, gezien ook de groei van het aandeel dat beide vormen van cultuurbeoefening rapporteert. Nadat in VTO'12 extra ruimte was ingeruimd voor vragen over erfgoedbeoefening (Van den Broek en Van Houwelingen 2015), bevatten de VTO'14-data meer gedetailleerde gegevens over kunstbeoefening, waarover in de loop van 2016 een SCP-studie zal verschijnen.

Behalve in het volume van beoefening verschillen kunst en erfgoed ook in de intensiteit ervan. Terwijl het grootste deel van degenen die in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek aan kunst beoefenden dat ook minstens twaalf keer per jaar deden, is er bij erfgoed een veel groter verschil tussen de incidentele en intensieve beoefening.

Tabel 3.17

Beoefening cultuur, erfgoed en kunsten, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)

	minstens één keer per jaar		minstens twaalf keer per jaar	
	2012	2014	2012	2014
beoefent cultuur (erfgoed en/of kunsten)	64	61	45	43
beoefent kunsten	55	51	40	37
beoefent erfgoed	26	30	8	10
beoefent beide	17	21	3	4

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Uit het bereik van diverse afzonderlijke vormen van kunst- en erfgoedbeoefening wordt duidelijk welke concrete activiteiten achter de zojuist genoemde cijfers schuilgaan (tabellen 3.18 en 3.19).

Bij kunst zijn muziek en beeldende kunst onverminderd de meest beoefende disciplines (tabel 3.18). De daling in kunstbeoefening is niet op één in populariteit teruglopende discipline terug te voeren, maar blijkt een optelsom van een verminderde deelname aan diverse kunstdisciplines.

Tabel 3.18

Kunstbeoefening, naar kunstvorm, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)

	2012	2014
instrument bespelen	19	20
zingen	26	23
toneel spelen	7	5
dansen, klassiek	3	3
dansen (volks-/wereld-)	8	6
tekenen, schilderen,	22	21
beeldhouwen, boetseren	12	12
film, video, grafisch ontwerp pc, foto	23	21
creatief schrijven	13	12
cabaret, stand-up comedy	2	1

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

De stijging in erfgoedbeoefening is vooral op een grotere populariteit van geschiedenisbeoefening als hobby terug te voeren. Vooral het bestuderen van historische personen en gebeurtenissen geeft een groei te zien (tabel 3.19).

Tabel 3.19

Erfgoedbeoefening, naar type erfgoed, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)

	2012	2014
stamboomonderzoek	6	7
lokale of regionale geschiedenis	11	13
historische persoon of gebeurtenis	15	20
verzamelen historische voorwerpen	5	6
opknappen historische voorwerpen	3	4
uitoefenen van oud ambacht	3	3

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

Kunstbeoefening wordt wat vaker door vrouwen gedaan en vaker op jongere leeftijd, terwijl erfgoedbeoefening meer iets is voor mannen en weinig aan leeftijd gebonden is (tabel 3.20, zie voor uitsplitsingen van deelname per vorm van kunst en erfgoed in 2014 internetbijlage B). Beide vormen van cultuurbeoefening onderneemt men vaker naarmate met meer opleiding heeft genoten. Inkomen speelt een ondergeschikte rol. Wel is er enige differentiatie naar stedelijkheid: het bereik van erfgoedbeoefening is wat groter naarmate men in stedelijker gebied woont. Het verschil naar etniciteit is bij erfgoedbeoefening gering, met een piek onder mensen met een niet-Nederlandse maar wel westerse achtergrond. Onbekend is of zij vooral met de Nederlandse erfgoed in de weer zijn of vooral op het eigen erfgoed uit het land van herkomst gericht zijn. Bij kunstbeoefening is het bereik wat lager onder mensen met een niet-westerse achtergrond.

Tabel 3.20

Cultuur-, kunst- en erfgoedbeoefening, naar achtergrondkenmerken, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)

	cultuurbeoefening		kunstbeoefening		erfgoedbeoefening	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014
<i>totaal</i>	64	61	55	51	26	30
<i>geslacht</i>						
mannen	64	61	51	48	32	36
vrouwen	64	60	59	55	20	24
<i>leeftijd</i>						
12-19 jaar	84	73	78	69	30	32
20-34 jaar	69	66	62	57	27	34
35-49 jaar	60	58	51	48	23	29
50-64 jaar	59	58	49	48	27	28
≥ 65 jaar	57	55	46	44	26	28

Tabel 3.20
(Vervolg)

	cultuurbeoefening		kunstbeoefening		erfgoedbeoefening	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>						
lager onderwijs	47	43	38	35	18	18
middelbaar onderwijs	62	59	51	48	26	31
hoger onderwijs	77	72	67	61	35	36
<i>huishoudensinkomen</i>						
tot modaal	61	61	53	53	24	32
1 tot 1,5 keer modaal	60	55	51	48	25	23
1,5 tot 2,5 keer modaal	68	61	59	49	28	33
boven 2,5 keer modaal	67	67	58	56	27	33
<i>stedelijkheid</i>						
zeer sterk stedelijk	66	65	58	54	30	36
sterk stedelijk	63	62	55	53	27	31
matig stedelijk	63	62	55	53	24	28
weinig stedelijk	65	53	55	46	26	25
niet stedelijk	60	62	51	52	23	27
Nederlands	62		54		27	
westers	66		56		33	
niet-westers	58		47		27	

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder, exclusief scholieren en studenten.

b Berekend over optelling van 2012 en 2014 (n niet-westers te klein voor trends).

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

De toch wel opmerkelijke veranderingen binnen de termijn van twee jaar maken nieuwsgierig om te onderzoeken of dit eventueel aan veranderende interesse binnen bepaalde delen van de bevolking te wijten is. De afname in cultuur- en kunstbeoefening is vooral groot onder jongeren en hogeropgeleiden, de groei van de erfgoedbeoefening zit vooral bij jongvolwassenen en middelbaar opgeleiden.

3.4 Steun aan cultuur

De vierde en laatste vorm van betrokkenheid bij cultuur die we hier bespreken, is het geven van steun aan cultuur. Dit is vanouds een belangrijke vorm van betrokkenheid: veel culturele evenementen, instellingen en verenigingen zouden niet kunnen bestaan zonder dat mensen er in tijd en geld steun aan geven, of hebben er zelfs hun ontstaan aan te danken. Sinds het nog altijd geldende cultuurbeleid van kabinet-Rutte I, met als uitgangspunt dat de overheid cultuur teruggeeft aan de samenleving, is die steun des te belangrijker gewor-

den. Uitgedrukt in het percentage mensen dat cultuur schraagt, is die steun echter niet gegroeid (tabel 3.21), ondanks het politieke appel daartoe en ondanks de totstandkoming van de Geefwet, in het leven geroepen om het fiscaal aantrekkelijker te maken culturele instellingen met giften te ondersteunen.

Tabel 3.21

Steun aan cultuur, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)

	2012	2014
enigerlei vorm van steun	32	31
vrijwilligerswerk	10	10
vriend	9	8
donateur	21	20

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

De verdeling van steun voor cultuur over de bevolking is nagenoeg onveranderd (tabel 3.22). Vrijwilligerswerk voor cultuur (mits breed gedefinieerd in de zin van ook de werelden van popmuziek en cultuurbeoefening omvattend) is onverminderd gelijkmatig over alle leeftijdsgroepen van de bevolking gespreid. Dit terwijl financiële steun duidelijk wel aan leeftijd gebonden is. Zoals ook bij de eerder besproken vormen van culturele betrokkenheid, is de steun aan cultuur groter onder mensen die meer opleiding hebben genoten.

Tabel 3.22

Proporties steun aan cultuur, naar achtergrondkenmerken, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2012 en 2014 (in procenten)

	vrijwilligerswerk		vriend		donateur	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014
<i>totaal</i>	10	10	9	8	21	20
<i>geslacht</i>						
mannen	10	11	9	7	21	20
vrouwen	9	9	9	9	22	20
<i>leeftijd</i>						
12-19 jaar	10	10	3	2	9	8
20-34 jaar	9	11	5	3	13	11
35-49 jaar	10	9	7	8	24	23
50-64 jaar	9	10	13	10	27	25
≥ 65 jaar	10	10	14	14	29	26

Tabel 3.22

(Vervolg)

	vrijwilligerswerk		vriend		donateur	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>						
lager onderwijs	8	8	8	7	22	19
middelbaar onderwijs	8	12	7	8	20	21
hoger onderwijs	14	13	15	13	30	27
<i>huishoudensinkomen</i>						
tot modaal	10	10	6	5	15	15
1 tot 1,5 keer modaal	9	9	6	6	16	15
1,5 tot 2,5 keer modaal	10	9	11	7	24	22
boven 2,5 keer modaal	11	12	12	13	30	27
<i>stedelijkheid</i>						
zeer sterk stedelijk	9	10	8	7	16	17
sterk stedelijk	10	10	8	7	19	16
matig stedelijk	8	10	8	9	22	20
weinig stedelijk	11	11	9	9	25	23
niet stedelijk	12	11	13	11	29	32
<i>etniciteit^b</i>						
Nederlands	10		9		22	
westers	12		9		18	
niet-westers	7		4		14	

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder, exclusief scholieren en studenten.

b Berekend over optelling van 2012 en 2014 (n niet-westers te klein voor trends).

Bron: SCP/CBS (VTO'12; VTO'14)

In kort bestek is in het VTO'14 het belang gepeild dat men hecht aan cultuur en aan overheidssteun voor cultuur (tabel 3.23). Dit is bij gebrek aan ruimte niet gevraagd in de context van andere dingen die men ook belangrijk vindt, of die men mogelijk nóg belangrijker vindt dan cultuur. Dit werkt een overschatting van het gerapporteerde belang van cultuur in de hand, omdat op geen enkele manier hoeft te worden gekozen.

Dit gezegd hebbende, is het beeld dat 72% van de bevolking een gevarieerd aanbod belangrijk vindt voor de samenleving (tegen 7% onbelangrijk) en dat 47% dat belangrijk vindt voor zichzelf (tegen 21% onbelangrijk). De percentages 'heel belangrijk' liggen met 20% respectievelijk 13% aanzienlijk lager. Overheidssteun voor cultuur kan op een totale steun van 71% rekenen, maar wordt slechts door 19% heel belangrijk gevonden. Slechts een kleine minderheid (5%) vindt die steun onterecht. Een meerderheid is tevreden met het culturele aanbod in de eigen woonomgeving (60%), waarvan 8% zeer tevreden.

Tabel 3.23

Belang van/tevredenheid met cultuur, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

hoe belangrijk vindt u een gevarieerd cultureel aanbod voor de samenleving?	zeer belangrijk	belangrijk	niet belangrijk, niet onbelangrijk	onbelangrijk	zeer onbelangrijk
	20	52	21	5	2
hoe belangrijk is dit voor u persoonlijk?	zeer belangrijk	belangrijk	niet belangrijk, niet onbelangrijk	onbelangrijk	zeer onbelangrijk
	13	34	32	16	5
hoe terecht vindt u het dat de overheid geld uitgeeft aan cultuur?	zeer terecht	terecht	niet terecht, niet onterecht	onterecht	zeer onterecht
	19	52	23	4	1
hoe tevreden bent u met het culturele aanbod in uw omgeving?	zeer tevreden	tevreden	niet tevreden, niet ontevreden	ontevreden	zeer ontevreden
	8	52	32	6	1

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Noten

- 1 Naar het gebruik van media is als volgt gevraagd: 'Hoe vaak heeft u in de afgelopen twaalf maanden in boeken, kranten of tijdschriften gelezen over ...?', '[...] programma's op televisie gekeken of op radio beluisterd over ...?', '[...] op het internet websites bezocht over ...?' en '[...] sociale media gebruikt om berichten, foto's of filmpjes te plaatsen of te bekijken over ...?'. Die laatste vraag had als toelichting: 'Bijvoorbeeld via Facebook, Twitter, WhatsApp, YouTube, Instagram, etc.' De antwoordcategorieën waren: 'niet', 'enkele keren', 'eens per maand of vaker', 'eens per week of vaker' en 'dagelijks'.
- 2 De vraag naar cultuur als gespreksonderwerp luidde: 'Hoe vaak heeft u in de afgelopen twaalf maanden met andere mensen gepraat over ...?'

4 Sport en cultuur: gescheiden werelden of dezelfde liefhebbers?

Andries van den Broek en Annet Tiessen-Raaphorst

Zijn sport en cultuur in het alledaagse leven gescheiden werelden, in de zin dat sportliefhebbers weinig met cultuur ophebben en cultuurliefhebbers weinig met sport? Of hebben veel mensen juist belangstelling voor sport én cultuur? In voorgaande hoofdstukken bleek de belangstelling voor zowel sport als cultuur groter naarmate mensen meer opleiding hebben genoten. Dit is een eerste indicatie dat het geen gescheiden werelden zijn, maar betekent nog niet dat het ook om dezelfde personen gaat. In dit hoofdstuk zoeken we dit in drie stappen verder uit. Eerst bekijken we of en in welke mate hetzelfde ‘soort’ mensen – in termen van achtergrondkenmerken – aan sportieve en culturele activiteiten meedoet. Vervolgens bezien we achtereenvolgens voor beoefening, bezoek, vrijwilligerswerk en mediagebruik in hoeverre er sprake is van een overlap tussen beide groepen participanten. Tot slot analyseren we op basis van de betrokkenheid bij (c.q. de afstand tot) sport en cultuur welke groepen te onderscheiden zijn. Met deze gelijktijdige analyse van sport en cultuur betreden we nieuw terrein.

4.1 Nemen dezelfde bevolkingsgroepen deel aan sport en cultuur?

Zijn sport en cultuur vergelijkbare vormen van vrijetijdsbesteding, in de zin dat ze gelijksoortige patronen in de betrokkenheid van delen van de bevolking te zien geven? Daarvoor zetten we van beoefening, bezoek, vrijwilligerswerk en mediagebruik de verdeling naar achtergrondkenmerken naast elkaar. Om de aandacht op die verdeling te richten (en niet op verschillen in de mate van deelname van de bevolking als zodanig), presenteren we geïndexeerde gegevens, waarbij steeds de gemiddelde deelname van de bevolking op 100 is gesteld. Er is telkens voor gekozen om in de vergelijking van sport en van cultuur een intensiteit van deelname te vergelijken waar een vergelijkbare proportie van de bevolking aan deelneemt. Bij bezoek gaat het bijvoorbeeld om minstens één keer sportbezoek (51%) en minstens twaalf keer cultuurbezoek (60%). Bij een vergelijking van een vergelijkbare intensiteit van beoefening zou het om veel ongelijkere proporties van de bevolking gegaan zijn (namelijk 51% versus 90% respectievelijk 20% versus 60%).

Beoefening

De verdeling van beoefening van sport en van cultuur naar achtergrondkenmerken vertoont sterke gelijkenis, een zeer sterke gelijkenis zelfs voor wat betreft geslacht, opleiding en etniciteit (tabel 4.1). Naar leeftijd is het verband erg vergelijkbaar, maar bij sport gradueel sterker in de oudste leeftijdsgroep. Naar huishoudensinkomen zijn de verschillen bij

sportbeoefening groter en eenduidiger dan bij cultuurbeoefening. Met stedelijkheid ontbreekt bij beide een duidelijke samenhang, maar is het beeld gradueel anders.

Tabel 4.1

Verdeling van beoefening van sport en cultuur over de bevolking, sport minstens twaalf keer per jaar (69%), cultuur minstens één keer per jaar (61%), Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (geïndexeerd, gemiddelde = 100)

	sportbeoefening	cultuurbeoefening
<i>geslacht</i>		
mannen	103	100
vrouwen	96	98
<i>leeftijd</i>		
12-19 jaar	123	120
20-34 jaar	113	108
35-49 jaar	101	95
50-64 jaar	99	95
≥ 65 jaar	72	90
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>		
lager onderwijs	70	70
middelbaar onderwijs	99	97
hoger onderwijs	116	118
<i>huishoudensinkomen</i>		
tot modaal	87	100
1 tot 1,5 keer modaal	88	90
1,5 tot 2,5 keer modaal	104	100
boven 2,5 keer modaal	116	110
<i>stedelijkheid</i>		
zeer sterk stedelijk	97	107
sterk stedelijk	100	102
matig stedelijk	106	102
weinig stedelijk	96	87
niet stedelijk	104	102
<i>etniciteit</i>		
Nederlands	101	100
westers	101	102
niet-westers	91	92

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder, exclusief scholieren en studenten.

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Tabel 4.2

Verdeling van bezoek aan sport en cultuur over de bevolking, sport minstens één keer per jaar (51%), cultuur minstens twaalf keer per jaar (60%), Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (geïndexeerd, gemiddelde = 100)

	sportbezoek	cultuurbezoek
<i>geslacht</i>		
mannen	114	97
vrouwen	86	103
<i>leeftijd</i>		
12-19 jaar	131	120
20-34 jaar	104	110
35-49 jaar	116	103
50-64 jaar	92	93
≥ 65 jaar	69	82
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>		
lager onderwijs	82	60
middelbaar onderwijs	104	95
hoger onderwijs	104	130
<i>huishoudensinkomen</i>		
tot modaal	88	92
1 tot 1,5 keer modaal	90	82
1,5 tot 2,5 keer modaal	108	103
boven 2,5 keer modaal	112	123
<i>stedelijkheid</i>		
zeer sterk stedelijk	86	112
sterk stedelijk	98	103
matig stedelijk	112	98
weinig stedelijk	100	87
niet stedelijk	112	92
<i>etniciteit^b</i>		
Nederlands	104	100
westers	82	108
niet-westers	82	95

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder, exclusief scholieren en studenten.

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Bezoek

De verdeling in bezoek (zowel aan betaalde evenementen of voorstellingen als aan wedstrijden of theatervoorstelling van gezinsleden of vrienden) laat meer verschil zien

(tabel 4.2). In twee opzichten zijn de patronen anders van richting. Bezoek van sportwedstrijden en sportevenementen kent een groter bereik onder mannen dan onder vrouwen, terwijl dat bij culturele evenementen nagenoeg in evenwicht is, met een gradueel groter bereik onder vrouwen. Bezoek van sportwedstrijden betreft voor het grootste deel bezoek van voetbalwedstrijden, wat vooral een mannenactiviteit is. Ook naar stedelijkheid is het patroon tegengesteld: cultuurbezoek is wat hoger onder stedelingen, sportbezoek juist wat lager.

Naar leeftijd, opleiding, inkomen en etniciteit is het patroon steeds gelijk van richting, maar met accentverschillen in de sterkte. Cultuurbezoek hangt meer dan sportbezoek samen met het genoten opleidingsniveau. Omgekeerd is sportbezoek sterker aan etniciteit en aan leeftijd gebonden dan cultuurbezoek. Een bijzonderheid is de lokale piek in sportbezoek onder 35-49-jarigen. Waarschijnlijk betreft dit ouders die langs de lijn hun kinderen aanmoedigen.

Vrijwilligerswerk

De verdeling van vrijwilligerswerk over de bevolking geeft eveneens enkele verschillen tussen de werelden van sport en cultuur te zien (tabel 4.3). De grotere deelname hieraan door mannen tekent zich bij sport veel sterker af dan bij cultuur, net als een zekere grilligheid naar leeftijd. Opvallende verschillen zijn voorts de lage inzet voor sport van binnenstadsbewoners en van mensen uit met de laagste inkomens, alsook de hoge inzet voor cultuur van westerse migranten.

Tabel 4.3

Verdeling van vrijwilligerswerk in sport en cultuur over de bevolking, sport minstens twaalf keer per jaar (12%), cultuur minstens één keer per jaar (10%), Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (geïndexeerd, gemiddelde = 100)

	vrijwilligerswerk in de sport	vrijwilligerswerk in cultuur
<i>geslacht</i>		
mannen	133	110
vrouwen	67	90
<i>leeftijd</i>		
12-19 jaar	117	100
20-34 jaar	83	110
35-49 jaar	125	90
50-64 jaar	108	100
≥ 65 jaar	67	100
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>		
lager onderwijs	67	80
middelbaar onderwijs	108	120
hoger onderwijs	117	130

Tabel 4.3
(Vervolg)

	vrijwilligerswerk in de sport	vrijwilligerswerk in cultuur
<i>huishoudensinkomen</i>		
tot modaal	67	100
1 tot 1,5 keer modaal	92	90
1,5 tot 2,5 keer modaal	117	90
boven 2,5 keer modaal	117	120
<i>stedelijkheid</i>		
zeer sterk stedelijk	67	100
sterk stedelijk	100	100
matig stedelijk	117	100
weinig stedelijk	117	110
niet stedelijk	117	110
<i>ethniciteit^b</i>		
Nederlands	100	100
westers	92	170
niet-westers	50	70

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder, exclusief scholieren en studenten.

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Mediagebruik

De verdeling van mediagebruik laat enkele graduele verschillen zien (tabel 4.4). Sport volgen via de media wordt wat meer door mannen gedaan, bij cultuur volgen via de media doet zich geen verschil tussen mannen en vrouwen voor. Sport via media is vooral geliefd onder ouderen, wat voor cultuur niet geldt. Cultuur via de media is meer iets voor hoger-opgeleiden, wat weer niet opgaat voor sport.

De vier vormen van betrokkenheid bij sport en cultuur geven meer overeenkomsten dan verschillen in de patronen van verdeling over de bevolking te zien. Dit is een indicatie dat betrokkenheid bij sport en betrokkenheid bij cultuur minstens voor een deel binnen dezelfde bevolkingscategorieën te vinden is. Daarmee is nog niet gezegd dat dezelfde individuen bij zowel sport als cultuur betrokken zijn.

Tabel 4.4

Verdeling van het volgen van sport en cultuur via de media over de bevolking, minstens twaalf keer per jaar, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (geïndexeerd, gemiddelde = 100)

	sport volgen via media	cultuur volgen via media
<i>geslacht</i>		
mannen	115	100
vrouwen	85	99
<i>leeftijd</i>		
12-19 jaar	96	92
20-34 jaar	96	101
35-49 jaar	94	103
50-64 jaar	103	103
≥ 65 jaar	110	96
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>		
lager onderwijs	107	84
middelbaar onderwijs	97	103
hoger onderwijs	100	115
<i>huishoudensinkomen</i>		
tot modaal	87	92
1 tot 1,5 keer modaal	99	92
1,5 tot 2,5 keer modaal	104	104
boven 2,5 keer modaal	107	109
<i>stedelijkheid</i>		
zeer sterk stedelijk	94	101
sterk stedelijk	101	103
matig stedelijk	106	99
weinig stedelijk	100	96
niet stedelijk	100	96
<i>ethniciteit^b</i>		
Nederlands	101	101
westers	99	103
niet-westers	92	85

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder, exclusief scholieren en studenten.

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

4.2 Gaan deelname aan sport en aan cultuur hand in hand?

Beoefening

In de mate van beoefening van sport en cultuur doen zich duidelijke verschillen voor. Er doen meer mensen aan sport dan aan amateurkunst of erfgoedactiviteiten (tabel 4.5), een verschil dat bij maandelijkse beoefening sterker is dan bij incidentele beoefening. Vooral erfgoedbeoefenaars zijn niet maandelijks met hun hobby bezig. Het aandeel sporters dat vaker dan één keer per week actief is (49%, zie tabel 2.2), is zelfs groter dan het aandeel maandelijkse cultuurbeoefenaars. Sportbeoefening maakt veel vaker deel uit van de wekelijkse vrijetijdsbesteding dan cultuurbeoefening.

Alle incidentele beoefening meetellend, deed de helft van de bevolking in 2014 aan zowel sport als cultuur (49%). Ongeveer een derde van de bevolking (32%) beoefent op regelmatigere wijze (minstens eens per maand) beide hobby's. Een kwart van de bevolking deed wel aan sport, maar niet aan cultuur en een achtste deel van de bevolking (13%) nam aan geen van beide activiteiten deel in 2014.

Tabel 4.5

Beoefening van sport en cultuur, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	één keer per jaar of vaker	één keer per maand of vaker/ twaalf keer per jaar of vaker
sportbeoefening	76	69
cultuurbeoefening	61	43
geen van beide	13	20
alleen sport	26	37
alleen cultuur	12	11
sport en cultuur	49	32

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Tabel 4.6

Kunst- en erfgoedbeoefening (één keer per jaar of vaker) onder sportbeoefenaars (één keer per jaar of vaker), Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	kunstbeoefening		erfgoedbeoefening	
	wel	niet	wel	niet
doet aan sport (76%)	55	45	33	67
geen sportdeelname (24%)	39	61	19	81

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Dat er geenszins sprake van volstrekt gescheiden werelden is, blijkt ook uit het gegeven dat zowel het aandeel kunstbeoefenaars als het aandeel erfgoedbeoefenaars hoger ligt onder

sporters dan onder niet-sporters (tabel 4.6). Van degenen die sporten, doet meer dan de helft ook aan kunstbeoefening en een derde aan erfgoedbeoefening, bij de niet-sporters ligt dit aandeel veel lager (39% resp. 19% van de niet-sporters).

Bezoek

Ook bij het bezoeken van sportieve en culturele evenementen doen zich duidelijke verschillen voor, waarbij het beeld overigens diametraal tegenovergesteld is aan dat bij beoefening. Cultuurbezoek (aan voorstellingen, beeldende kunst, erfgoed en bibliotheek) kent een aanzienlijk groter bereik dan het bezoek van sportwedstrijden of -evenementen, ongeacht of men de jaarlijkse of de maandelijkse ondergrens hanteert (tabel 4.7).

Het verschil in bereik tussen cultuur en sport is zelfs zo groot dat minimaal maandelijks cultuurbezoek (60%) groter is dan het totale jaarlijkse sportbezoek inclusief incidenteel bezoek (51%). Cultuurbezoek staat daarmee zowel bij meer mensen als frequenter op het vrijetijdsrepertoire dan sportbezoek.

De helft van de bevolking bezocht in 2014 eens of vaker zowel sport als cultuur. Nog eens ruim 40% bezocht wel cultuur maar geen sport, terwijl veel kleinere proporties alleen sport of geen van beide bezochten. Met de strengere ondergrens van minstens twaalf bezoeken per jaar is het aandeel dat zowel sport als cultuur bezoekt een stuk lager (13%). Dan is het aandeel dat alleen cultuur bezoekt met bijna de helft van de bevolking (47%) de grootste groep. Samenvattend kunnen we zeggen dat bezoekers van sportwedstrijden ook bij culturele evenementen komen, terwijl cultuurbezoekers veel minder vaak ook sportevenementen bezoeken.

Tabel 4.7

Bezoek aan sport en cultuur, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)^a

	één keer per jaar of vaker	één keer per maand/twaalf keer per jaar of vaker
sportbezoek	51	20
cultuurbezoek	92	60
geen van beide	7	33
alleen sport	2	7
alleen cultuur	42	47
sport en cultuur	49	13

a Deze uitkomsten zijn niet te vergelijken met die in de factsheet over het vto'12 (Tiessen-Raaphorst et al. 2013), doordat voorstellingen van beeldende kunst uit deze optelling van cultuur zijn gehaald.

Bron: SCP/CBS (vto'14)

Bij welk type cultuurbezoek (bij de ondergrens van één bezoek per jaar) treffen sportbezoekers elkaar? Elk van de vijf onderscheiden vormen van cultuur kent een groter bereik onder bezoekers dan onder niet-bezoekers van sportwedstrijden (tabel 4.8).

Tabel 4.8

Bereik van cultuur (één keer per jaar of vaker) onder sportbezoekers (één keer per jaar of vaker), Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	populaire voorstellingen		gecanoniseerde voorstellingen		beeldende kunst		erfgoed		bibliotheek	
	wel	niet	wel	niet	wel	niet	wel	niet	wel	niet
bezoekt sportwedstrijden (51%)	89	11	42	58	75	25	77	33	41	59
bezoekt geen sportwedstrijden (49%)	72	18	34	66	63	37	64	36	31	69

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Vrijwilligerswerk

Sport kan zich in een ruim tweemaal zo groot aandeel vrijwilligers verheugen als cultuur (tabel 4.9, zie ook Arends en Flöthe 2015). Bijna driekwart van de bevolking is in beide opzichten passief, slechts een klein deel (4%) is op beide terreinen actief (één keer of vaker per jaar) als vrijwilliger.

Tabel 4.9

Vrijwilligerswerk voor sport en cultuur, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)^a

	één keer per jaar of vaker
sportvrijwilligers	22
cultuurvrijwilligers	10
geen van beide	72
alleen sport	17
alleen cultuur	6
sport en cultuur	4

a Voor cultuur is geen uitsplitsing naar frequentie van het uitvoeren van vrijwilligerswerk te maken. Om die reden is in deze tabel geen categorie 'twaalf keer per jaar of vaker' en 'maandelijks of vaker' opgenomen.

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Volgen via de media

Nederlanders van 12 jaar en ouder¹ volgen sport en cultuur in ongeveer gelijke mate via de media (gedrukte media, tv, radio en internet; tabel 4.10). Sport via de media kent een wat groter bereik bij de ondergrens één keer per jaar of vaker, maar bij de strengere ondergrens van minstens twaalf keer per jaar is het bereik van cultuur via de media iets groter. In 2014

raadpleegden ongeveer acht van iedere tien inwoners in ieder geval één keer de media voor zowel cultuur als sport. De overlap in de groepen belangstellenden is in dit opzicht dus zeer aanzienlijk. Bij de strengere ondergrens geldt dat nog voor iets meer dan de helft van de bevolking.

Tabel 4.10

Sport en cultuur volgen via gedrukte media, radio, tv of internet, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	één keer per jaar of vaker	één keer per maand/twaalf keer per jaar of vaker
sport via media	90	71
cultuur via media	85	74
geen van beide	3	9
alleen sport	12	17
alleen cultuur	7	20
sport en cultuur	79	54

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

In de mate waarin mensen voor hun interesse in sport en cultuur sociale media gebruiken (door berichten, foto's of filmpjes te plaatsen of te bekijken), houden sport en cultuur elkaar eveneens in evenwicht (tabel 4.11). Bijna de helft van de bevolking toont betrokkenheid bij sport en/of cultuur via sociale media. Drie op de tien Nederlanders gebruikt sociale media voor zowel hun interesse in sport als in cultuur. Een groter aandeel gebruikt géén sociale media voor sport en cultuur. Voor beide vrijetijdsbestedingen geldt dat het gebruik van sociale media (nog?) achterblijft bij het gebruik van de eerdergenoemde traditionelere media.

Tabel 4.11

Het gebruik van sociale media voor sport en cultuur, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten)

	één keer per jaar of vaker	één keer per maand of vaker
sport en sociale media	45	30
cultuur en sociale media	44	27
geen van beide	40	57
alleen sport	16	16
alleen cultuur	14	13
sport en cultuur	30	14

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Bij een minimale ondergrens van één keer per jaar neemt het grootste deel van de bevolking zowel sport als cultuur via de media tot zich (80%). Ruim de helft van de bevolking doet beide minstens twaalf keer per jaar. Bezoek aan en beoefening van sport en cultuur wordt bij een ondergrens van minstens één keer per jaar door de helft van de bevolking gecombineerd. Bij frequentere gecombineerde betrokkenheid gaat het om veel kleinere percentages: 32% combineert intensieve beoefening (minstens twaalf keer per jaar), 13% intensief bezoek. Vrijwilligerswerk in zowel sport als cultuur is een combinatie die nauwelijks voorkomt (4%).

4.3 Is een typering op basis van deelname aan sport en cultuur mogelijk?

Tot besluit van de gelijktijdige analyse van sport en cultuur hebben we bekeken of er binnen de bevolking groepen mensen te onderscheiden zijn met onderling vergelijkbare relaties tot sport en cultuur. Hiertoe zijn de volgende vormen van betrokkenheid bij sport en cultuur in een latenteprofielanalyse opgenomen: beoefening, bezoek, vrijwilligerswerk en volgen via de media. Er zijn op basis van die analyse vijf groepen te onderscheiden (figuur 4.1). (Zie tabel C.1 in internetbijlage C op www.scp.nl voor een uitsplitsing naar frequentie en zie kader 4.1 voor methodologische verantwoording.)

Kader 4.1 Latenteprofielanalyse

Latenteprofielanalyse is de geëigende vorm van latenteklassenanalyse wanneer, zoals in dit onderzoek, sprake is van variabelen op intervalniveau. De algemenere benaming latenteklassenanalyse behelst een analyse om in een populatie groepen te vinden op basis van hun kenmerken op een aantal relevante variabelen. Aan de hand van enkele statistische maten, in combinatie met de interpreteerbaarheid van de gevonden groepen, moet men een beslissing nemen over welk aantal groepen de voorkeur verdient. Die groepen kan men dan beschrijven op basis van hun profiel op de gebruikte variabelen.

Het is gebruikelijk eerst het aantal groepen te laten variëren en dan het aantal groepen te kiezen. Hier is een gewogen latenteprofielanalyse uitgevoerd met Mplus (Muthén en Muthén, 1998-2015, versie 7.4), vanuit Stata (StataCorp, 2015, versie 14) met het toegevoegde `runMplus`-commando (versie 2.0).

Er zijn diverse criteria om de keuze voor het aantal groepen op te baseren. Algemeen gelden het Bayesiaanse Informatie Criterium (BIC) en het Aangepaste Bayesiaanse Informatie Criterium (ABIC) als de betere maten (Yang 2006). Voor BIC en ABIC geldt: hoe kleiner, hoe beter de 'fit' van het model. In de hierna volgende tabel zijn de BIC en ABIC vermeld van modellen met twee tot zes groepen. Volgens beide criteria komt de oplossing met vijf groepen als beste naar voren.

De entropie is een maat die aangeeft hoe goed de klassen zijn te onderscheiden. Hoe dichter de waarde bij 1 ligt, hoe beter het model de klassen onderscheidt. De entropie is hier hoog voor alle oplossingen, maar het hoogst bij de oplossing met vijf groepen.

Nog een ander criterium is de Lo-Mendell-Rubin (LMR) p -waarde, die aangeeft of een model met een extra groep een verbetering betekent ten opzichte van een model zonder die extra groep. De LMR-toets is niet significant bij zes groepen, wat aangeeft dat de oplossing met zes groepen niet beter is dan die met vijf.

De diverse tests overziend, is de beslissing over het aantal groepen eenvoudig, alle criteria wijzen erop dat het best vijf groepen kunnen worden onderscheiden.

Tabel K.1

Fitmaten van latenteprofielanalyses

aantal groepen	bic	abic	entropie	Lo-Mendell-Rubin p-waarde	p
2	83.771	83.663	0,994	4031	0
3	82.024	81.878	0,867	1823	0,0005
4	81.454	81.270	0,861	658	0,0105
5	76.774	76.552	0,997	4725	0,0008
6	77.449	77.189	0,917	1083	0,5017

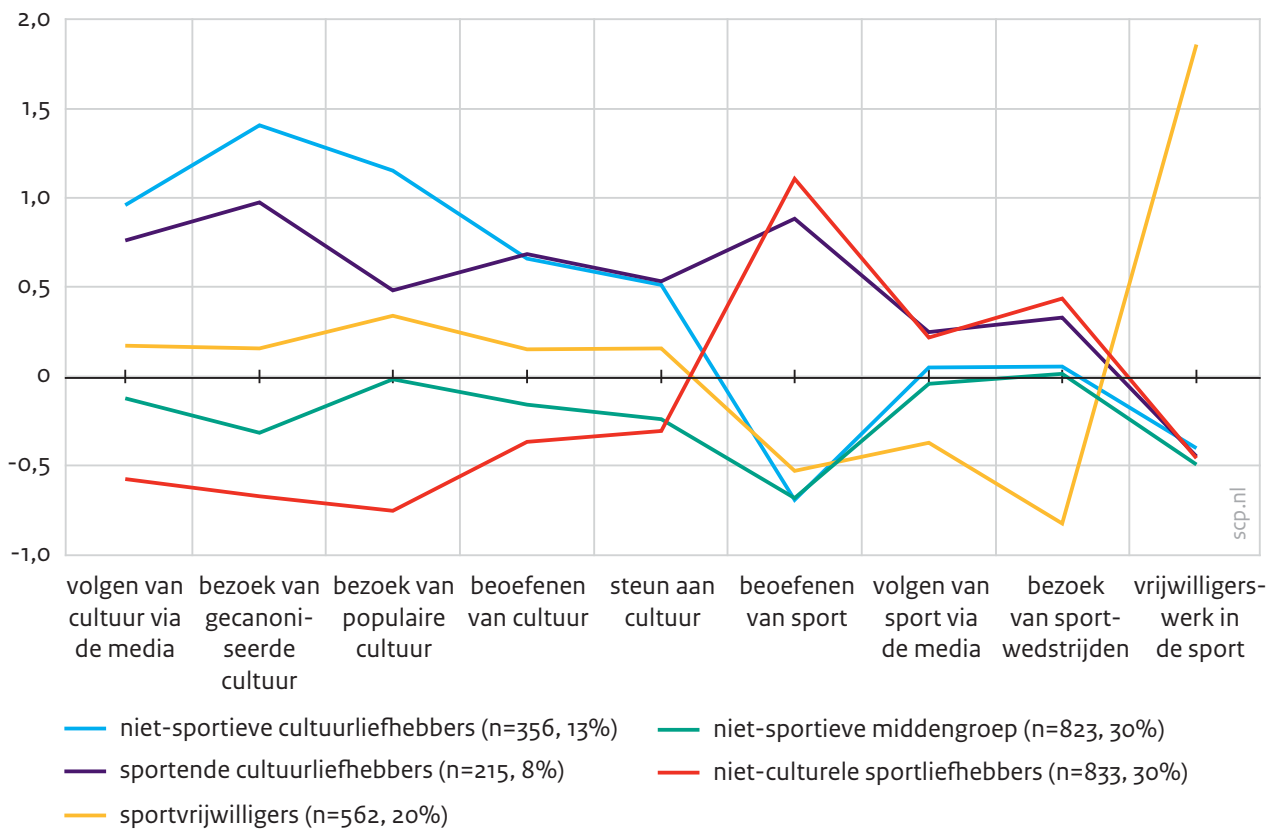
Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Naar hun meest in het oog springende kenmerk zijn die vijf groepen als volgt te kenmerken:

- *Niet-sportieve cultuurliefhebbers* (in figuur 4.1 weergegeven in blauw en 13% van de bevolking) paren een meer dan gemiddelde betrokkenheid bij cultuur in brede zin aan een minder dan gemiddelde sportbeoefening. Hun overige interesse in sport (bezoek sportwedstrijden en het volgen van sport via de media) is gemiddeld.
- *Sportende cultuurliefhebbers* (paars in figuur 4.1, 8% van de bevolking) leggen bovengemiddeld veel interesse in zowel cultuur als sport aan de dag. Dit zijn omnivoren of gulzige grazers pur sang (*omnivorousness* en *voraciousness* zijn begrippen uit de internationale literatuur over smaakvoorkeuren en vrijetijdsrepertoires).
- *Sportvrijwilligers* (geel in figuur 4.1, 20% van de bevolking) combineren een licht bovengemiddelde cultuurinteresse en een ondergemiddelde sportinteresse met een hoge inzet voor sport als vrijwilliger.
- *Niet-sportieve middengroep* (groen in figuur 4.1, 30% van de bevolking) ‘scoort’ in de breedte gemiddeld op cultuur, maar laag op sportbeoefening. Passief is men echter niet te noemen, want men gaat gemiddeld vaak naar (populaire) cultuur en sportwedstrijden. Hierin is een zekere omnivore smaak te herkennen, maar men geeft zich daar minder gulzig aan over.
- *Niet-culturele sportliefhebbers* (rood in figuur 4.1, 30% van de bevolking) ‘scoren’ laag op cultuur, maar zijn wel betrokken bij sport, door beoefening, door bezoek als ook door het te volgen via de media. Vrijwilliger in de sport zijn ze echter niet vaak.

Figuur 4.1

Vijf groepen getypeerd naar sport- en cultuurdeelname, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in z-scores)

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

Hoe zijn die vijf groepen samengesteld? Verschillen ze in opbouw wat betreft achtergrondkenmerken (tabel 4.12)? Naar geslacht onderscheiden zich alleen de wat vaker mannelijke sportvrijwilligers en de wat vaker vrouwelijke niet-culturele sportliefhebbers. Onder de sportende cultuurliefhebbers zijn jongeren weinig vertegenwoordigd, onder niet-culturele sportliefhebbers zijn 65-plussers oververtegenwoordigd. Jongeren zijn vaker sportvrijwilliger, jongeren en jongvolwassenen behoren relatief vaak tot de niet-sportieve middengroep. Hoe lager iemands opleiding, hoe groter de kans tot de sportvrijwilligers of de niet-culturele sportliefhebbers te behoren. Omgekeerd: hoe meer opleiding men heeft genoten, hoe groter de kans om niet-sportieve of sportende cultuurliefhebber te zijn. Inkomen volgt deels hetzelfde patroon. Een goede gezondheid is allerm minst een voldoende voorwaarde om een sportende cultuurliefhebber te zijn; cultureel kapitaal legt daar meer gewicht in de schaal dan fysiek kapitaal. Opvallend is dat mensen met een slechte gezondheid overwegend bij de niet-culturele sportliefhebbers behoren, de groep met beduidend meer interesse in sport dan in cultuur. Deze groep kent de hoogste wekelijkse sportparticipatie, waarbij het waarschijnlijk om wandelen, fietsen of zwemmen gaat (zie ook tabel 2.3). Mensen in binnensteden zijn vaker niet-sportief cultuurliefhebber en minder vaak sportvrijwilliger. Mensen met een niet-westerse achtergrond behoren vaker tot de niet-sportieve middengroep of tot de niet-culturele sportliefhebbers.

Per kolom de groepen typerend, zijn niet-sportieve cultuurliefhebbers vaker hoogopgeleide binnenstadsbewoners, sportende cultuurliefhebbers vaker hoogopgeleide ouderen, sportvrijwilligers vaker gezonde autochtone mannen en de niet-culturele sportliefhebbers vaker van middelbare of oudere leeftijd, lageropgeleid, met een laag inkomen en een niet-westerse achtergrond. De niet-sportieve middengroep bestaat uit relatief jonge gezonde mensen.

Tabel 4.12

De samenstelling van de vijf groepen, naar achtergrondkenmerken, Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, 2014 (in procenten, horizontaal gepercentageerd)

	niet-sportieve cultuur- liefhebbers (n = 356, 13%)	sportende cultuur- liefhebbers (n = 215, 8%)	sport- vrijwilligers (n = 562, 20%)	niet-sportieve middengroep (n = 823, 30%)	niet-culturele sportliefhebbers (n = 833, 30%)
<i>geslacht</i>					
mannen	11	7	24	31	27
vrouwen	14	8	15	28	34
<i>leeftijd</i>					
12-19 jaar	11	3	29	38	19
20-34 jaar	14	7	18	38	25
35-49 jaar	13	7	24	27	28
50-64 jaar	14	9	20	26	31
≥ 65 jaar	11	10	11	22	45
<i>hoogst voltooide opleiding^a</i>					
lager onderwijs	4	4	12	25	54
middelbaar onderwijs	10	8	22	31	28
hoger onderwijs	23	11	22	26	18
<i>huishoudens- inkomen</i>					
tot modaal	12	8	14	28	39
1 tot 1,5 keer modaal	8	7	18	28	40
1,5 tot 2,5 keer modaal	13	9	21	31	27
boven 2,5 keer modaal	18	8	25	31	18

Tabel 4.12
(Vervolg)

	niet-sportieve cultuur- liefhebbers (n = 356, 13%)	sportende cultuur- liefhebbers (n = 215, 8%)	sport- vrijwilligers (n = 562, 20%)	niet-sportieve middengroep (n = 823, 30%)	niet-culturele sportliefhebbers (n = 833, 30%)
<i>gezondheid</i>					
zeer goed	17	5	28	34	16
goed	13	9	19	31	28
niet goed	8	8	16	25	43
(zeer) slecht	5	8	7	17	63
<i>stedelijkheid</i>					
zeer sterk	19	10	14	28	30
stedelijk					
sterk stedelijk	13	8	19	30	31
matig stedelijk	11	7	23	32	27
weinig stedelijk	9	7	21	28	34
niet stedelijk	7	7	27	30	29
<i>etniciteit^b</i>					
Nederlands	13	7	21	28	29
westers	12	11	16	31	29
niet-westers	8	7	11	34	40

a Geldt voor leeftijdsgroep 20 jaar en ouder (exclusief scholieren en studenten).

Bron: SCP/CBS (VTO'14)

4.4 De relatie tussen deelname aan sport en cultuur in vogelvlucht

Zowel sport als cultuur staat expliciet in de beleidsaandacht van rijk en gemeenten. Beleidsmakers hanteren daarbij in beide velden gelijksoortige doelen en middelen. Het doel is dat mensen activiteiten ondernemen. De middelen zijn hen hierin te ondersteunen, door voorzieningen te beheren of (mede) te financieren en door erop toe te zien dat een basisniveau aan activiteiten en voorzieningen voor iedereen toegankelijk is, bijvoorbeeld door subsidies te verstrekken of door interventies te ondersteunen voor groepen die minder meedoen. Sport en cultuur zijn vanuit de overheid bezien niet alleen doelen in zichzelf, maar beide ook een middel om andere doelen te bereiken, zoals achterstandsgroepen activeren, leefomgeving en vestigingsklimaat aantrekkelijk maken, of sociale cohesie bevorderen.

Ook bezien vanuit de betrokkenheid van de bevolking vertonen de werelden van sport en cultuur diverse overeenkomsten. In de verdeling van die betrokkenheid over categorieën van de bevolking domineren de gelijkenissen de verschillen: betrokkenheid bij sport en betrokkenheid bij cultuur treft men deels binnen dezelfde bevolkingscategorieën. Gaat het

dan ook om dezelfde individuen? Opnieuw deels wel. Het grootste deel van de bevolking (80%) volgt zowel sport als cultuur wel eens via de media, de helft van de bevolking doet beide minstens twaalf keer per jaar. Zowel bezoek aan als beoefening van sport en cultuur combineert de helft van de bevolking, frequentere deelname aan beide komt minder voor: 32% combineert intensieve beoefening, 13% intensief bezoek. De typologie bracht vijf verschillende combinaties van gradaties van betrokkenheid bij sport en cultuur aan het licht, variërend van een sterkere betrokkenheid bij vooral cultuur (niet-sportieve cultuurliefhebbers) tot een sterkere betrokkenheid bij sport (de niet-culturele sportliefhebbers) met daartussenin onder meer de omnivore groep sportende cultuurliefhebbers. Sport en cultuur zijn allerm minst interesses die elkaar uitsluiten. Toch zijn bij sport en cultuur deels andere bevolkingscategorieën betrokken. De inspanningen om mensen bij sport en bij cultuur te betrekken, zijn deels met elkaar in concurrentie en deels op andere potentieel geïnteresseerden gericht. Vanuit beide perspectieven bezien ligt een nadere verkenning van wat er binnen die velden met welk succes is ingezet om de interesse van de bevolking te wekken de belofte van wederzijdse kennisvermeerdering en inspiratie besloten.

Noot

- 1 In dit hoofdstuk gebruiken we voor de vergelijkbaarheid voor alle uitkomstmaten de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder in tegenstelling tot de voorgaande hoofdstukken, waar afwisselend 6 jaar en ouder of 12 jaar en ouder werd gehanteerd. Hierdoor kunnen uitkomstmaten afwijken van hoofdstuk 2 en 3.

Summary

Many people derive enjoyment from sport and culture in their free time. This may involve actively participating in sport or partaking in a form of culture themselves, attending matches, performances, exhibitions or festivals, or following sporting and cultural events in the media. Within the broad domain of leisure time use, both sport and culture are an explicit focus of central and local government policy, in particular. This policy attention is based largely on arguments about encouraging people to be active, ensuring that there are facilities to enable them to do so and making those activities and facilities accessible to everyone. Who takes part in which activities? And are those who participate in sport at the same as those who participate in culture, or are they separate worlds?

The degree of public engagement with culture and sport in the Netherlands was established using the Leisure Time Omnibus (*Vrijtijdsomnibus*, VTO), a survey conducted by the Netherlands institute for Social Research (scP) in collaboration with Statistics Netherlands (cBs). Since this survey has only been held twice to date (in 2012 and 2014), it is not possible to make any statements about long-term trends. However, the data do provide an up-to-date picture of public engagement in a diverse range of sporting and cultural activities.

Sport

Seven out of ten Dutch people aged six years and over actively participate in sport at least 12 times per year, and therefore qualify as 'sports practitioners' according to the Sports Participation Research Guideline (*Richtlijn Sportdeelname Onderzoek* – RSO). On average, people participate in 2.6 types of sport. A third of participants stick to one sport, and the same proportion take part in four or more sports during the course of a year. There is variation in where and with whom people practise sport: almost half do so individually or informally, a third have organised a group themselves or are members of a sports club, and a fifth use a commercial provider (often a fitness centre). Sports participation through a company facility or care institution lags a long way behind (1-2% of the population).

Sport in the Netherlands is able to flourish thanks to the sterling efforts of volunteers.

One eighth of the population report that they volunteer at least once a month, usually as a trainer or committee member. Volunteers are often existing or former members of the club or the parents of children who are members.

Sport can be both a participatory and a spectator activity. A fifth of the Dutch population attend a sports contest at least once a month to cheer on others. Soccer (both amateur and professional) is the most popular, followed by hockey, tennis and volleyball. People who take part in sport themselves are also more often spectators, and this applies especially for people who are members of sports clubs. Watching sport has only a very limited effect in encouraging spectators to participate or participate more in sport: 8% report that they took up sport as a result of watching it.

More than half the Dutch population follow sport on a weekly basis at home or whilst travelling via the tv, newspapers, radio or Internet. Social media are an important way of fol-

lowing sport for young people, in particular. The most popular activity is watching others' perform, followed by using media to arrange meetings with fellow sports practitioners and talking about one's own sporting achievements. A quarter use social media for their own sports training.

Although participating in or watching sport is often an enjoyable activity, there are exceptions. Four out of ten who play or watch sport say they have seen or experienced antisocial behaviour – most often in the form of verbal aggression, followed by physical violence and discrimination. Men, 12-19 year-olds and people who participate in sport through a club report seeing or experiencing antisocial behaviour more often than others. It is not possible to tell from these data whether interventions under the 'Safe Sports Climate' (*Veilig Sport Klimaat*) scheme are having an impact, though six out of ten who have witnessed antisocial behaviour report that action was taken as a result. On the other hand, a quarter say that nothing was done to combat the antisocial behaviour. Overall, however, three-quarters of the Dutch public say they generally feel safe in and around sports contests.

Culture

Culture occurs in many guises, and so does involvement in culture. As a result, there is virtually no one who does not come into contact with culture in some form during the course of a year. As well as relatively exclusive activities such as attending the opera or a modern dance performance, activities such as watching a TV programme about a sentimental love song or listening to hard rock or urban music on a mobile phone also brings people into contact with culture. Participation in a narrower sense is limited to (physical) attendance or practice. Another form of participation is supporting culture with money (donations) or time (volunteering).

Almost nine out of ten people in the Netherlands came into contact with culture via the media at least once in 2014. This applies more for popular cultural events (77%) than for canonised events (54%), the visual arts (42%) and cultural heritage (49%). Culture distributed via radio and TV reach the largest number of people who consume culture via the media (78%). The printed media also still reach more people than the Internet and social media (64% versus 56% and 44%, respectively), though the question here may be for how long.

Just over nine out of ten people visited a cultural institution, performance, production or exhibition at least once in 2014. Once again, popular events had the greatest reach (82%), followed by cultural heritage (66%) and the visual arts (59%). Libraries (39%) and canonised cultural output (38%) bring up the rear. One thing that should be noted here is that people were questioned in very direct terms after visiting various cultural events; the classification 'popular' versus 'canonised' was constructed afterwards, and those words were not used in the questionnaire.

No changes took place in the reach of popular and canonised cultural events in the period 2012-2014, though the reach of libraries declined over that period (by three percentage points) while the reach of museums increased (by four percentage points). This latter trend

cannot be seen in isolation from the reopening of a number of prominent museums and the wide media attention this received.

The third form of engagement in culture studied is active participation, for example playing an instrument or involvement with local cultural heritage. In 2014, six out of ten people in the Netherlands engaged with culture in this way at least once. More people actively engage in the arts than in cultural heritage (51% versus 30%), and this contrast is even starker when the criterion is applied of practising at least 12 times per year (37% versus 10%). There was a fall of four percentage points in practising the arts between 2012 and 2014, while active engagement in cultural heritage increased over the same period, also by four percentage points.

Support for culture is the fourth and final form of cultural engagement investigated in this study. Three out of ten people in the Netherlands supported culture at least once in 2014. One in ten did so as volunteers (at a festival, theatre, museum, association, etc.), one in ten as a member of a friends' association and two in ten by giving money. These figures remained virtually unchanged between 2012 and 2014.

Sport and culture

Sport and culture are part of many people's repertoire of leisure time activity. As large parts of the Dutch population say they follow sport and culture via the media, by attending events and/or by playing an active part, it is a given that there will be overlap in the involvement in sport and in culture. Sport scores higher when it comes to active participation, while culture does better on visits and attendance. There are also differences of nuance in the personal characteristics of those involved in sport and culture, respectively.

Engagement in sport is for example associated more with age, while involvement in culture is more closely linked to education level. Yet the overlap is considerable: half the public attended both a sporting and cultural event at least once in 2014, and the same proportion actively practised both at least once. When it comes to consumption via the media, the overlap increases to no fewer than eight out of ten people.

Analysis of patterns in involvement in sport and culture shows that the Dutch population can be divided into five categories. The *non-sporting culture-lovers* (13% of the population) combine an above-average involvement in culture with below-average participation in sport. The *sporting culture-lovers* (8%) are voracious omnivores, with high and above-average levels of interest in both culture and sport. The *sports volunteers* (20%) are notable for the large amount of volunteering they do in sport. The *non-sporting middle group* (30%) record an average score across the board, with the exception of participation in sport, where the score is decidedly low. Finally, the *non-cultural sports-lovers* (30%) have little interest in culture, but a great deal of interest in sport. Sport and culture are not mutually exclusive in any of these groups. In fact, the sporting culture-lovers, and to a lesser extent the two other groups, are involved in both sport and culture.

Literatuur

- Arends, J., en L. Flöthe (2015). *Wie doet vrijwilligerswerk?* Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Berg, E. van den, en A. Tiessen-Raaphorst (2011). Sterke banden in de vrije tijd. Kunst en sport in informele groepen. In: *Vrijtijdsstudies*, jg. 29, nr. 2, p. 21-31.
- Bottenburg, M. van (1999). *Van Pro tot Prof - 50 jaar lokaal sport- en recreatiebeleid*. Landelijke Contactraad.
- Bottenburg, M. van, en S. Smit (2000). *Richtlijn sportdeelname-onderzoek (RSO): definitief basis- en startdocument*. Den Bosch: Diopter - Janssens & Van Bottenburg bv.
- Broek, A. van den (2014). *Culturele activiteiten in 2012: bezoek, beoefening en steun* (https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2014/Culturele_activiteiten_in_2012_bezoek_beoefening_en_steun). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den, en P. van Houwelingen (2015). *Gisteren vandaag. Erfgoedbelangstelling en erfgoedbeoefening*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den, en P. van Houwelingen (2016). *Trends in belangstelling voor cultuur sinds de eeuwwisseling. Een overzicht en analyse van de diverse beschikbare tijdreeksen sinds 1999* (webpublicatie). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Collard, D., en I. Pulles (2015). *Sportdeelname 2014. Factsheet 2015/6*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Europese Commissie (2014). *Special Eurobarometer 412. Sport and Physical Activity*. (http://ec.europa.eu/health/nutrition_physical_activity/docs/ebs_412_en.pdf).
- Goossens, R., A. Kuipers en R. van den Dool. Sportinfrastructuur: organisaties, accommodaties en Vrijwilligers. In: A. Tiessen-Raaphorst (red.). *Rapportage sport 2014*, p. 122-142. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Muthén, L., en B. Muthén (1998-2015). *Mplus User's Guide. Seventh Edition*. Los Angeles: Muthén & Muthén.
- Hoekman, R., K. Breedveld en G. Kraaykamp (2016). A landscape of sport facilities in the Netherlands. *International Journal of Sport Policy and Politics*, jg. 2, nr. 8, p. 1-16.
- Goossens, R., en A. Kuipers (2015). Economie van de sport. In: A. Tiessen-Raaphorst (red.), *Rapportage sport 2014*, p. 143-165. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- MOA/CBS (2015) *Gebruikersinstructie Gouden Standaard*. Amsterdam/Den Haag en Heerlen: MOA, Center for Information Based Decision Making & Marketing Research/CBS.
- ocw (2013). *Cultuur in Beeld 2013*. Den Haag: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- ocw (2015). *Cultuur in Beeld 2015. Deel 2: ontwikkelingen in de cultuursector*. Den Haag: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- RIVM (2015). www.kernindicatorenportenbewegen.nl (<https://www.volksgezondheinzorg.info/sport/kernindicatoren>). Bilthoven: RIVM.
- StataCorp (2015). *Stata: Release 14. Statistical Software*. College Station, TX: StataCorp LP.
- Tiessen-Raaphorst, A., A. van den Broek en R. van den Dool (2013). *Wie doen er aan sport en cultuur?* Eerste presentatie van gegevens uit de Vrijtijdsomnibus 2012. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Tiessen-Raaphorst, A. (red.) (2015). *Rapportage sport 2014*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- CBS/RIVM (2015). *Sport Kernindicatoren. Sportdeelname wekelijks trend* (<https://www.volksgezondheinzorg.info/sport/kernindicatoren/sportdeelname-en-clublidmaatschap#node-sportdeelname-12-keer-jaar-vaker>). Den Haag en Heerlen/Bilthoven: CBS/RIVM.
- vws (2014). *Kernindicatoren Sport 2014*. Den Haag: ministerie van vws.
- vws (2015). *Beleidskader Sportevenementen*. Den Haag: ministerie van vws.
- Wennekers, A. M., M. Cloïn, A. van den Broek en A. Tiessen-Raaphorst (2015). Vrijtijdsbesteding. In: R. Bijl, J. Boelhouwer, E. Pommer en I. Andriessen (red.), *De Sociale Staat van Nederland 2015*, p. 240-264. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Werff, H. van der, en K. Breedveld (red.) (2013). *Zwemmen in Nederland: de zwemsport in al zijn facetten nader belicht*. Utrecht/Nieuwegein: Mulier Instituut/Arko Sports Media.
- Yang, C.-C. (2006). Evaluating latent class analysis models in qualitative phenotype identification. In: *Computational Statistics & Data Analysis*, jg. 4, nr. 50, p. 1090-1104 (<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167947304003391>).

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt twee keer per jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma is te vinden op de website van het scp: www.scp.nl.

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn in gedrukte vorm verkrijgbaar bij de (internet)boekhandel en zijn als pdf gratis te downloaden via www.scp.nl. Een complete lijst is te vinden op www.scp.nl/publicaties.

SCP-publicaties 2015

- 2015-1 *Rapportage sport 2014* (2015). Annet Tiessen-Raaphorst. ISBN 978 90 377 0731 1
- 2015-2 *Media:Tijd in beeld. Dagelijkse tijdsbesteding aan media en communicatie* (Het culturele draagvlak, deel 14) (2015). Nathalie Sonck en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0732 8
- 2015-3 *Aanbod van arbeid 2014. Arbeidsdeelname, flexibilisering en duurzame inzetbaarheid* (2015). Jan Dirk Vlasblom, Patricia van Echtelt en Marian de Voogd-Hamelink. ISBN 978 90 377 0595 9
- 2015-4 *Zicht op zorggebruik. Ontwikkelingen in het gebruik van huishoudelijke hulp, persoonlijke verzorging en verpleging tussen 2004 en 2011* (2015). Inger Plaisier en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0641 3
- 2015-5 *Surveying ethnic minorities. The impact of survey design on data quality* (2015). Joost Kappelhof. ISBN 978 90 377 0545 4
- 2015-6 *Maten voor gemeenten. Prestaties en uitgaven van de lokale overheid in de periode 2007-2012* (2015). Evert Pommer, Ingrid Ooms en Saskia Jansen. ISBN 978 90 377 0738 0
- 2015-7 *Concurrentie tussen mantelzorg en betaald werk* (2015). Edith Josten en Alice de Boer. ISBN 978 90 377 0550 8
- 2015-8 *Langer in Nederland. Ontwikkelingen in de leefsituatie van migranten uit Polen en Bulgarije in de eerste jaren na migratie* (2015). Mérove Gijsberts (SCP) en Marcel Lubbers (Radboud Universiteit). ISBN 978 90 377 0571 3
- 2015-9 *Gisteren vandaag. Erfgoedbelangstelling en erfgoedbeoefening* (Het culturele draagvlak, deel 15) (2015). Andries van den Broek en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0665 9
- 2015-10 *Vrouwen, mannen en de hulp aan (schoon)ouders* (2015). Alice de Boer, Mirjam de Klerk en Ans Merens. ISBN 978 90 377 0745 8 (elektronische publicatie)
- 2015-11 *Jeugdzorg: verschil tussen budget en contract. Een voorbeeld uit de regio* (2015). Evert Pommer en Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0737 3 (elektronische publicatie)

- 2015-12 *Wel trouwen, niet zoenen. De houding van de Nederlandse bevolking tegenover lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen 2015* (2015). Lisette Kuyper. ISBN 978 90 377 0742 7
- 2015-13 *Migranten uit Midden- en Oost-Europese landen in Nederland door de tijd gevolgd. Een vergelijking tussen twee panelonderzoeken* (2015). Mérove Gijsberts (SCP), Marcel Lubbers (RU), Jaco Dagevos (SCP/EUR), Joost Jansen (EUR), Godfried Engbersen (EUR) en Erik Snel (EUR). ISBN 978 90 377 0744 1 (elektronische publicatie)
- 2015-14 *Ouderenmishandeling in Nederland. Inzicht in kennis over omvang en achtergrond van ouderen die slachtoffer zijn van ouderenmishandeling* (2015). Inger Plaisier en Mirjam de Klerk (red.) ISBN 978 90 377 0748 9
- 2015-15 *De onderkant van de arbeidsmarkt in 2025* (2015). Marloes de Graaf-Zijl, Edith Josten, Stefan Boeters, Evelien Eggink, Jonneke Bolhaar, Ingrid Ooms, Adri den Ouden en Isolde Woittiez. ISBN 978 90 377 0742 7 (elektronische publicatie)
- 2015-16 *Op afkomst afgewezen. Onderzoek naar discriminatie op de Haagse arbeidsmarkt* (2015). Iris Andriessen, Barbara van der Ent, Manu van der Linden en Guido Dekker. ISBN 978 90 377 0746 5
- 2015-17 *Co-wonen in context. Samenwonende generaties, mantelzorg en de kostendelersnorm in de AOW* (2015). Cok Vrooman, Alice de Boer, Jean Marie Wildeboer Schut, Isolde Woittiez en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0750 2 (elektronische publicatie)
- 2015-18 *Niet van de straat. De lokale samenleving in globaliserende, groeiende steden* (2015). Lotte Vermeij en Jeanet Kullberg. ISBN 978 90 377 0753 3 (elektronische publicatie)
- 2015-19 *Wmo- en AWBZ-voorzieningen 2009-2012; Een nulmeting* (2015). Ab van der Torre en Lisa Putman. ISBN 978 90 377 0539 3
- 2015-20 *Vraag naar arbeid 2015* (2015). Patricia van Echtelt, Roelof Schellingerhout en Marian de Voogd-Hamelink. ISBN 978 90 377 0754 0
- 2015-21 *Nederland in Europees perspectief. Tevredenheid, vertrouwen en opinies* (2015). Jeroen Boelhouwer, Gerbert Kraaykamp en Ineke Stoop (red.). ISBN 978 90 377 0756 4
- 2015-22 *Opvoeden in niet-westerse migrantengezinnen. Een terugblik en verkenning* (2015). Freek Bucx en Simone de Roos (red.). ISBN 978 90 377 0673 4
- 2015-23 *Vijf jaar Caribisch Nederland. Gevolgen voor de bevolking* (2015). Evert Pommer en Rob Bijl (red.). ISBN 978 90 377 0755 7
- 2015-24 *Meer democratie, minder politiek? Een studie van de publieke opinie in Nederland* (2015). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0757 1
- 2015-25 *Pensioenen: solidariteit en keuzevrijheid. Opvattingen van werkenden over aanvullende pensioenen* (2015). Stella Hoff. ISBN 978 90 377 0758 8 (elektronische publicatie)
- 2015-26 *Vijf jaar Caribisch Nederland | Journalistieke samenvatting. Gevolgen voor de bevolking* (2015). Evert Pommer en Rob Bijl (red.); samengevat door Karolien Bais. ISBN 978 90 377 760 1 (elektronische publicatie)
- 2015-27 *Verzorgd in Europa: kerncijfers 2011. Een vergelijking van de langdurige zorg van 50-plussers in zestien Europese landen* (2015). Debbie Verbeek-Oudijk, Isolde Woittiez, Evelien Eggink en Lisa Putman. ISBN 978 90 377 0761 8 (elektronische publicatie)

- 2015-28 *Roemeense migranten. De leefsituatie in Nederland kort na migratie* (2015). Mérove Gijsberts (SCP) en Marcel Lubbers (RU). ISBN 978 90 377 0763 2
- 2015-29 *Keuzeruimte in de langdurige zorg. Veranderingen in het samenspel van zorgpartijen en cliënten* (2015). Mariëlle Non (CPB), Ab van der Torre (SCP), Esther Mot (CPB), Evelien Eggink (SCP), Pieter Bakx (EUR) en Rudy Douven (CPB). ISBN 978 90 377 0762 5 (elektronische publicatie)
- 2015-30 *55-plussers en seksuele oriëntatie. Ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele 55-plussers* (2015). Jantine van Lisdonk en Lisette Kuyper. ISBN 978 90 377 0766 3
- 2015-31 *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland.* (2015). Redactie: Willem Huijnk, Jaco Dagevos, Mérove Gijsberts en Iris Andriessen. ISBN 978 90 377 0767 0
- 2015-32 *Pensions: solidarity and choice. Opinions of working people on supplementary pensions.* (2015). Stella Hoff. ISBN 978 90 377 0771 7 (elektronische publicatie)
- 2015-33 *Public sector achievement in 36 countries. A comparative assessment of inputs, outputs and outcomes* (2015). Benedikt Goderis (red.) ISBN 978 90 377 0741 0
- 2015-34 *De sociale staat van Nederland 2015* (2015). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Evert Pommer en Iris Andriessen. ISBN 978 90 377 0768 7
- 2015-35 *Informeel hulp: wie doet er wat? Omvang, aard en kenmerken van mantelzorg en vrijwilligerswerk in de zorg en ondersteuning in 2014*(2015). Mirjam de Klerk, Alice de Boer, Inger Plaisier, Peggy Schyns en Sjoerd Kooiker. ISBN 978 90 377 0769 4
- 2015-36 *Betrokken wijken. Ervaringen van bewoners en professionals met wijkverbetering in vier (voormalige) aandachtswijken* (2015). Jeanet Kullberg, Lonneke van Noije, Esther van den Berg, Wouter Mensink en Malika Igalla, m.m.v. Hanneke Posthumus. ISBN 978 90 377 0764 9
- 2015-37 *Zorg vragen of zorg dragen? Een verkenning van de invloed van netwerken en inkomen op het gebruik van langdurige zorg door Nederlandse 55-plussers* (2015). Isolde Woittiez, Evelien Eggink, Debbie Verbeek-Oudijk en Alice de Boer. ISBN 978 90 377 0765 6 (elektronische publicatie)

SCP-publicaties 2016

- 2016-1 *Trust, life satisfaction and opinions on immigration in 15 European countries* (2016). Jeroen Boelhouwer, Gerbert Kraaykamp en Ineke Stoop. ISBN 978 90 377 0775 5
- 2016-2 *Lekker vrij!? Vrije tijd van vrouwen, tijdsdruk en de relatie met de arbeidsduur van vrouwen* (2016). Wil Portegijs (SCP), Mariëlle Cloïn (SCP), Rahil Roodsaz (Atria) en Martin Olsthoorn (SCP). ISBN 978 90 377 0776 2
- 2016-3 *Kiezen bij de kassa. Een verkenning van maatschappelijk bewust consumeren in Nederland* (2016). Peggy Schyns. ISBN 978 90 377 0709 0
- 2016-4 *Kleine gebaren. Het belang van dorpsgenoten voor ouderen op het platteland* (2016). Lotte Vermeij. ISBN 978 90 377 0779 3 (elektronische publicatie)

- 2016-5 *Niet buiten de burger rekenen! Over randvoorwaarden voor burgerbetrokkenheid in het nieuwe omgevingsbestel* (2016). Andries van den Broek, Anja Steenbekkers, Pepijn van Houwelingen en Kim Putter. ISBN 978 90 377 0774 8
- 2016-6 *Een lang tekort. Langdurige armoede in Nederland* (2016). Jean Marie Wildeboer Schut en Stella Hoff. ISBN 978 90 377 0780 9
- 2016-7 *Zorg en ondersteuning in Nederland: kerncijfers 2014* (2016). Lisa Putman, Debbie Verbeek-Oudijk, Mirjam de Klerk en Evelien Eggink. ISBN 978 90 377 0785 4 (elektronische publicatie)
- 2016-8 *LHBT-monitor 2016. Opvattingen over en ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen* (2016). Lisette Kuiper. ISBN 978 90 377 0787 8
- 2016-9 *Overall rapportage sociaal domein 2015. Rondom de transitie* (2016). Evert Pommer en Jeroen Boelhouwer (red.). ISBN 978 90 377 0788 5
- 2016-10 *Samenvatting Overall rapportage sociaal domein 2015. Rondom de transitie* (2016). Evert Pommer, Jeroen Boelhouwer, Esther van den Berg en Maaïke den Draak. ISBN 978 90 377 0789 2
- 2016-11 *Societal Pessimism: A Study of its Conceptualization, Causes, Correlates and Consequences* (2016). Eefje Steenvoorden. ISBN 978 90 377 0786 1
- 2016-12 *Cumulaties in de jeugdhulp* (2016). Klarita Sadiraj, Michiel Ras en Evert Pommer. ISBN 978 90 377 0790 8 (elektronische publicatie)
- 2016-13 *Gedeelde waarden en een weerbare democratie. Een verkenning op basis van bevolkingsenquêtes* (2016). Paul Dekker en Josje den Ridder. ISBN 978 90 377 0793 9 (elektronische publicatie)
- 2016-14 *Thuiszorguitgaven en informele hulp. Relatie tussen veranderingen in de thuiszorguitgaven en het gebruik van informele hulp* (2016). Debbie Verbeek-Oudijk en Isolde Woittiez. ISBN 978 90 377 0792 2 (elektronische publicatie)
- 2016-15 *Werkloos toezien? Gevolgen van de crisis voor emancipatie en welbevinden* (2016). Ans Merens en Edith Josten. ISBN 978 90 377 0791 5 (elektronische publicatie)
- 2016-16 *Het brede-welvaartsbegrip volgens het SCP* (2016). Jeroen Boelhouwer. ISBN 978 90 377 0794 6 (elektronische publicatie)
- 2016-17 *Sport en cultuur. Patronen in belangstelling en beoefening* (2016). Annet Tiessen-Raaphorst en Andries van den Broek. ISBN 978 90 377 0795 3 (elektronische publicatie)
- 2016-18 *Gemiddelde budgetten per cliënt (en dag) voor de cliënten met een voogdijmaatregel en cliënten die 18 jaar of ouder zijn* (2016). Evert Pommer en Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0797 7 (elektronische publicatie)
- 2016-19 *Verzorgd in Europa: kerncijfers 2013. Een vergelijking van de zorg en ondersteuning voor 50-plussers in veertien Europese landen* (2016). Debbie Verbeek-Oudijk en Lisa Putman. ISBN 978 90 377 0798 4 (elektronische publicatie)
- 2016-20 *Taking part in uncertainty. The significance of labour market and income protection reforms for social segmentation and citizens' discontent* (2016). J.C. Vrooman. ISBN 978 90 377 0799 1
- 2016-21 *Tussen groen en grijs. Een verkenning van tuinen en tuinieren in Nederland* (2016). Jeanet Kullberg. ISBN 978 90 377 0796 0

- 2016-22 *De dorpse doe-democratie. Lokaal burgerschap bekeken vanuit verschillende groepen dorpsbewoners* (2016). Lotte Vermeij, Joost Gieling. ISBN 978 90 377 0802 8 (elektronische publicatie)
- 2016-23 *Aanbod van arbeid* (2016). Patricia van Echtelt, Simone Croezen, Jan Dirk Vlasblom, Marian de Voogd-Hamelink, m.m.v. Lucille Mattijssen. ISBN 978 90 377 0801 1
- 2016-24 *Beleidssignalement. Het gebruik van kinderopvang door ouders met lagere inkomens* (2016). Anne Roeters en Freek Bucx. ISBN 978 90 377 0803 5 (elektronische publicatie)
- 2016-25 *Gemeentelijke prestaties gemeten. Een vooronderzoek naar de meting van prestaties van de lokale overheid op gemeentelijk niveau* (2016). Evert Pommer en Ingrid Ooms. ISBN 978 90 377 0804 2 (elektronische publicatie)
- 2016-26 *Nieuwe Spaanse migranten in Nederland* (2016). Mérove Gijsberts, Marcel Lubbers, Fenella Fleischmann, Mieke Maliepaard en Hans Schmeets. ISBN 978 90 377 0805 9
- 2016-27 *Zorg en onbehagen in de bevolking* (2016). Paul Dekker, Josje den Ridder en Pepijn van Houwelingen, m.m.v. Sjoerd Kooiker. ISBN 978 90 377 0807 3 (elektronische publicatie)
- 2016-28 *Wikken en wegen in het hoger onderwijs. Over studieloopbanen en instellingsbeleid* (2016). Lex Herweijer en Monique Turkenburg. ISBN 978 90 377 0806 6
- 2016-29 *Beperkt in functie. Trendrapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en arbeidsdeelname van mensen met gezondheidsbeperkingen* (2016). Redactie: Maroesjka Versantvoort en Patricia van Echtelt. ISBN 978 90 377 0808 0

Overige publicaties

- Burgerperspectieven 2015 | 1* (2015). Paul Dekker en Josje den Ridder. ISBN 978 90 377 0740 3
- Burgerperspectieven 2015 | 2* (2015). Josje den Ridder, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0751 9
- Burgerperspectieven 2015 | 3* (2015). Paul Dekker, Pepijn van Houwelingen en Tom van der Meer. ISBN 978 90 377 0759 5
- Burgerperspectieven 2015 | 4* (2015). Paul Dekker, Rozemarijn van Dijk, Pepijn van Houwelingen, Wouter Mensink en Yvette Sol. ISBN 978 90 377 0772 4
- Burgerperspectieven 2016 | 1* (2016). Josje den Ridder, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen, m.m.v. Esther Schrijver. ISBN 978 90 377 0772 4
- Burgerperspectieven 2016 | 2* (2016). Josje den Ridder, Wouter Mensink, Paul Dekker en Esther Schrijver. ISBN 978 90 377 0800 4
- Burgerperspectieven 2016 | 3* (2016). Paul Dekker, Lisanne de Blok en Joep de Hart. ISBN 978 90 377 0810 3
- Gescheiden werelden?* (2014). Mark Bovens, Paul Dekker en Will Tiemeijer (red.). ISBN 978 90 377 0734 2. Gezamenlijke uitgave van het SCP en de WRR.